



Timsah Arena/Bursa Büyükşehir Belediye Stadyumu'na Planlama Kararları ve Kullanıcı Memnuniyeti Çerçevesinden Bir Bakış

Sevde KARA¹, Miray GÜR²

¹ Y.Mimar, B.U.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Bursa, Turkey, ORCID ID 0000-0002-1764-3534

² Doç. Dr., B.U.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Bursa, Turkey, ORCID ID 0000-0001-7619-7733

Corresponding Author: Sevde KARA, sevdekara9@gmail.com

Özet

Son yıllarda Türkiye'nin birçok kentinde olduğu gibi, Bursa'da da kentin ilk ve tek stadyumu aynı zamanda Cumhuriyet yapısı örneği olan Atatürk Stadyumu, yeni ve modern bir stadyum inşa edilmesi kararı sonucunda yıkılmıştır. Araştırma kapsamında, kentin yeni stadyumu olan Timsah Arena/Bursa Büyükşehir Belediye Stadyumu'nun kullanım sürecinde değerlendirilmesi yapılarak, mimari nitelikler bağlamında kullanıcı memnuniyeti irdelenmiştir. Geliştirilen kullanıcı memnuniyeti ölçeği Timsah Arena'nın aktif bir kullanıcısı olan 394 taraftara uygulanarak, ulaşılan verilerin SPSS programında analiziyle, taraftarların memnuniyet düzeyi, hangi faktörlerin memnuniyete etki ettiği ve eski ve yeni kent stadyumlarının kullanıcıdaki algısı tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular, sosyal aktivite çeşitliliği ve dış mekan kullanımının taraftar memnuniyetini etkileyen en önemli faktör olduğunu gösterirken, sıralama stadyumun kent ile uyumu/ilişkisi faktörü ile devam etmektedir. Stadyumun güvenliğe ilişkin özellikleri ve planlama kararları ise kullanıcılarda en yüksek olumlu izlenim oluşturan faktördür. Yeni bir kent stadyumunun yapılması ile birlikte mevcut Atatürk Stadyumu tamamen yıkıldığından, uygulama kentsel bellek ve aidiyete zarar vermiştir. Timsah Arena'da sosyal yaşamı besleyecek olan alanların inşa edilmemiş olması sosyal boyutu daha da olumsuz etkilemiş, verimli kullanılmayan alan kente entegre olamamıştır. Kente özgün

Article Info

Research Article
Received: 12/05/2021
Accepted: 16/12/2021

Anahtar Kelimeler

Stadyum, Kullanıcı Memnuniyeti, Kullanım Sürecinde Değerlendirme (KSD), Timsah Arena, Bursa

Öne Çıkanlar

Stadyumlarda kullanıcı memnuniyetini etkileyen en önemli faktör stadyumun dış mekan kullanımı ve sosyal aktivite çeşitliliğidir. Yapılacak yeni stadyumların yönetmeliklere uygunluğu kadar kent ve kentli ile bütünleşip, güçlü bağlar kurması da önemlidir.

ve simgesel bir değer katan stadyumlar için sosyo-fiziksel ve yönetimsel boyutun birlikte ilerlemesi ve kullanıcı görüşlerinin tasarım sürecine dâhil edilmesi önem taşımaktadır.

A Review to Timsah Arena The Stadium of Bursa Metropolitan Municipality in Terms of Planning Decisions and User Satisfaction

Abstract

In recent years, as in many cities of Turkey, Atatürk Stadium which is the first and only stadium of the city in Bursa, also an example of the Republican Era structure, was demolished as a result of the decision to build a new and modern stadium. Within the scope of this research, the satisfaction of the users was examined by evaluating the usage process of the new stadium of Bursa which is called as Timsah Arena and Bursa Metropolitan Municipality Stadium . The users' satisfaction scale developed was applied to 394 active users of Timsah Arena, and by analyzing the data obtained in the SPSS program, the level of satisfaction of the fans, which factors are effective on the satisfaction and the perception of the users of old and new city stadiums were determined. According to findings, the diversity of social activity areas and outdoor use are the most important factors affecting fan satisfaction, and the ranking continues the conformity of the stadium with the city. The security features and planning decisions of the stadium structure were the factors that made the most positive impression on the users. Since the Atatürk Stadium was completely destroyed with the construction of a new city stadium, the practice damaged the urban memory and belonging. The fact that the areas that will nourish social life were not built in the Timsah Arena, further affected the social dimension, and the area that could not be used efficiently could not be integrated into the city. For stadiums that add a unique and an emblematic value to the city, it is important that the socio-physical and administrative dimensions progress together and user views are included in the design process.

Keywords

Stadiums, User Satisfaction, Post Occupancy Evaluation (POE), Timsah Arena, Bursa

Highlights

The most important factor affecting user satisfaction in stadiums is the outdoor use of the stadium and the diversity of social activities. It is important that the new stadiums to be built should integrate with the city and the citizens and establish strong ties as well as comply with the regulations.

1. Giriş

Antik yıllarda, “ayakta durarak seyretmek” ve “uzunluk ölçüsü birimi” tanımlarından başlayarak, tasarımı ve kullanılan teknolojileri ile günümüzün ilgi çeken yapıları olmaya doğru anlamsal bir yolculuğa çıkan stadyum kavramı, bu süreçte kimi zaman oldukça popüler kimi zaman ise kaybolmaya yüz tutan inişli çıkışlı bir yolculuk ile bugüne ulaşmıştır. Anlamsal değişimin yanı sıra stadyumlar fiziksel, sosyal, kültürel, kentsel, sektörel ve ekonomik gibi birçok yönden gelişim göstermiştir. Yaşam biçiminin değişmesi, spor etkinliklerine kurallar koyulması, Olimpiyat Oyunları’nın tekrar gündeme gelmesi, televizyon ve radyo yayınlarının yapılmaya başlaması, modern futbolun doğuşu, stadyumlarda yaşanan facialar, Taylor Raporu, teknolojinin ilerlemesi, ulaşımın kolaylaşması, hizmet kalitesinin yükselmesi, ticari kullanımın eklenmesi, esnek ve çok işlevli stadyum anlayışı ve son olarak da başta futbol olmak üzere stadyumların belirli bir spor dalı ile özdeşleşmesi stadyumların modernleşme yolunda karşılaştığı temel yaklaşımlardır. Bu çerçevede kullanıcı beklentileri ve gereksinimleri doğrultusunda evirilen stadyum yapıları günümüzde birtakım tasarım standartlarına kavuşmuştur.

Zaman ilerledikçe, kentsel simge kimliği kazanan stadyumlarını geliştirmek ve tüm dünyaca tanınan stadyum yapılarını kentlerine kazandırmak için ülkeler sürekli bir rekabet içine girmişlerdir. Futbol sporunun dünya çapında büyük kitlelere ulaşması, ekonomik bir öneme sahip olması ve medya aracılığıyla stadyumların kentlerin dünyaca tarafından tanındığı mimari bir yapıya, bir “yüz”e dönüşmesinin etkisiyle stadyumlar kentlerin prestij yapıları arasında yerini almıştır. Bu çerçevede Türkiye’de de “23 şehirde 25 stadyum hamlesi” kapsamında kentlerde 40-50 yıl ve daha uzun süredir var olan ve kullanım ömrünü tamamlamış olduğuna karar verilen eski stadyumlar yıkılarak, modern gereksinimler ve değişen kullanıcı beklentileri gerekçeleriyle yenilenmektedir. Bu kentlerden biri de Atatürk Stadyumu’nun yenilenmesi gerekçesiyle farklı bir alanda Timsah Arena/Bursa Büyükşehir Belediye Stadyumu’nun uygulandığı Bursa’dır. Stadyumun yenilenmesinin bir gereklilik olsa da, çalışmayı yönlendiren ana problem, stadyum girişiminin bir kentsel yenileme yaklaşımıyla “eskinin yıkılması ve yenisinin yapılması” şeklinde uygulamaya aktarılıp; kullanıcı memnuniyeti, kentsel bellek, aidiyet, kent ve kentli ile ilişki, yıllardır süregelen kullanıcı davranışları gibi sosyal boyutların göz ardı edilmesidir. Çalışmada konuya eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşılarak, Bursa kentine özgü olan durum yeni gereksinimler, konum değişikliği, ulaşım, trafik, altyapı ve yakın çevre gibi parametrelerin analizi, prestij ve bir siyasi erk göstergesi olarak stadyum kavramı üzerinden, kullanıcı algısı, memnuniyet ve kullanıcı belleği kapsamında değerlendirilmektedir.

1.1. Çalışmanın amacı ve yöntemi

Çalışmanın amaçları:

- Yeni stadyumun kentin ilk ve tek stadyumunun yıkımını beraberinde getirmesinin kullanıcı algısı ve memnuniyet üzerinde oluşturduğu etkinin,
- Bursa Timsah Arena Stadyumu’nda, kullanıcı tarafından algılanan planlama kararları ve mimari niteliklere yönelik memnuniyet düzeyinin,
- Timsah Arena Stadyumu’ndan yola çıkarak stadyumlarda kullanıcı memnuniyetini etkileyen çeşitli faktörlerin,

- Memnuniyet düzeyini belirlediği tespit edilen faktörlerin kullanıcı yaşı, cinsiyeti, eğitim ve gelir durumu, stadyumda maç izleme sıklığı, Bursa’da yaşanan süre gibi farklı kullanıcı değişkenlerinin hangilerinden ne düzeyde etkilendiğinin yapılan çalışma ile ortaya koyulmasıdır.

Elde edilen veriler doğrultusunda çalışmanın hedefi ise:

- Araştırma sonucunda elde edilen bilgilerin yeni yapılacak stadyum tasarımları için yol gösterici stratejiler önermesi ve mevcut stadyumların kullanıcıları tarafından terk edilmiş yapılar haline gelmemeleri için memnuniyeti sağlamaya yönelik ne tür düzenlemeler yapılabileceğine dair bir bakış açısı sunulmasıdır.

Açıklanan hedef ve amaçlar çerçevesinde çalışmada nitel ve nicel araştırma yöntemleri bir arada kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi kapsamında, stadyum yapıları, kullanım sürecinde değerlendirme (KSD) çalışmaları ve kullanıcı memnuniyeti olmak üzere üç ana kavram üzerinde durulmuştur. Konuya dair kuramsal araştırmalar ile birlikte, Atatürk Stadyumu’nun kent ve kullanıcı belleğindeki yeri, yapım, kullanım, yıkım ve alanın yeniden tasarlanması süreçleri ve kentin yeni stadyumu olan Timsah Arena’nın mimari nitelikleri, ulusal ve uluslararası yönetmeliklerde belirlenen başlıklar altında irdelenmiştir. Bu aşamada kullanım ve sirkülasyon alanları fotoğraflarla belgelenecek mevcut durum değerlendirmesi yapılmıştır. Bunun yanı sıra yöntem kısmında da sözü edildiği gibi, 2020 yılının şubat ayında Timsah Arena’da oynanan Eskişehirspor maçı stadyumda izlenerek çalışma alanı kullanım sürecinde deneyimlenmiş ve kullanıcı davranışları gözlenmiştir.

Çalışmada kullanılan bir diğer yöntem ise nicel araştırma çeşitlerinden biri olan betimsel tarama modelinden oluşmaktadır. Bu bağlamda, 2015 yılından itibaren kente ve kullanıcıya hizmet etmekte olan stadyumu düzenli olarak kullanan aktif Bursaspor taraftarlarına KSD yönteminin araştırma tekniklerinden biri olan anket çalışması uygulanmıştır. Yeterli kişi sayısına ulaşılması ile birlikte 2020 yılının Şubat ayından, COVID-19 pandemisi öncesinde toplanan anket verileri SPSS 23.0 istatistik programı kullanılarak analiz edilmiş ve bazı bulgular elde edilmiştir. Kullanıcıların stadyumdan duydukları memnuniyet düzeyini ve memnuniyetin belirlenmesinde etkili olan faktörleri göstermekte olan analiz sonuçları ise, yorumlama ve nedensel ilişkiler kurarak açıklama yöntemleriyle değerlendirilmiştir.

1.2. Stadyum yapılarının tanımı ve ortaya çıkışı

Eski Yunan ve Roma döneminden günümüze ulaşan stadyum sözcüğünün tarih boyunca kullanılan anlamları incelendiğinde birtakım değişiklikler geçirmesine rağmen temel anlamını koruduğu görülmektedir. En eski anlamlarına bakacak olursak, Antik Yunan’da stadion olarak geçen stadyum sözcüğünün kökeni kesin olarak bilinmemektedir. Bu dönemde kullanılan anlamıyla ilgili günümüzde iki farklı düşünce mevcuttur. Bunlardan birincisi, stadyum kelimesinin ayakta durmak anlamından geldiği, yarışların ya da oyunların herhangi bir yere oturmadan ayakta durularak seyredildiği yer anlamında olduğu; ikincisi, uzunluk ölçüsü ve yol birimi olarak kullanılan stad sözcüğünden türetilip topağı ölçerken kullanıldığıdır (Saltuk 1995).

M.S. 2. yüzyılın sonlarında yaşamış ve Yunanistan ile Mısır arasında yolculuk yapmış olan Lidyalı coğrafyacı ve gezgin Pausanias ise stadyumu, yarış alanının uzunluğu

boyunca izleyiciler için toprak setler ya da taş oturma alanları olan yapı olarak tanımlamıştır (Romano 1993). Çiftçi (1999), stadyum için uluslararası standartlar doğrultusunda yapılmış futbol oynanan bölümün etrafında atletizm kurallarıyla uyumlu koşu pisti bulunan açık veya kapalı spor alanı ifadesini kullanmıştır. Aksu (2011) ise stadyum anlayışının dönüştüğü son nokta olan günümüz stadyumlarını etkinliklere hizmet eden sahneler olarak tanımlamaktadır. Her dönemde kentin önemli elemanlarından olan stadyumlar bugün en temel ifadesiyle ise spor karşılaşmalarının yapıldığı ve genellikle takımların kendi taraftarları tarafından desteklendiği yerlerdir (Kara 2020).

Sporun toplumun değişmez bir parçası haline gelmesi ve belirli kurallar içerisinde yapılan düzenli bir faaliyet olması Antik Yunan dönemine dayanmaktadır (Koryürek 1995). Yunan Uygarlığı döneminde, tüm hizmet ve üretim faaliyetleri köleler tarafından gerçekleştirilirken boş zamanlarını değerlendirmek isteyen özgür Yunanlıların spora gündelik yaşamlarında yer vermeleriyle birlikte spor etkinliklerinin gerçekleştirileceği mekan arayışları da başlamıştır. Stadyumların bu ihtiyacı gideren en önemli yapılar olarak henüz var olmadığı erken Antik dönemlerde, spor aktiviteleri geniş açık alanlarda, doğada, kent merkezi ve halk meydanı olan agoralarda (Şekil 1) yapılmıştır. Agoralar bu dönemde asıl işlevlerinin yanında spor alanı eksikliğini karşılamak amacı ile stadyum gibi kullanılmıştır (Wycherley 1993).



Şekil 1. Antik Yunan döneminde Atina Agorası (Golvin 1989)

Fakat zamanla agoralar da yeterli olmamış, sporcuların eğitim alıp yarışmalara hazırlanacağı mekanların dışında büyük ulusal şenlikler ve Olimpiyat Oyunları'nı gerçekleştirebilmek için yarışmaların yapılacağı ve seyredileceği alanlara ihtiyaç duyulmuştur. İnsanlar performanslarını sergileyebilmek için kalabalık grupları içine alan ve bu kalabalığın yarışmaların bir parçası olabileceği bir mekan aramıştır. Bu durum asıl işlevi spor olacak şekilde programlanmış özel yapıları ortaya çıkartmıştır (Selo 2019). Böylece Antik Yunan'da düşünce ve uygulama olarak stadyum ilk defa gündeme gelmiştir. Olimpiyat oyunları ile ortaya çıkan mekansal ihtiyaca çözüm olarak stadyum fikrini ortaya koyan Antik Yunan halkı, modern stadyumların temellerini oluşturmuş ve ilk örneklerini birçok Antik Yunan kentine kazandırmıştır.

1.3. Stadyum yapılarının gelişimi

Modern dönem öncesi

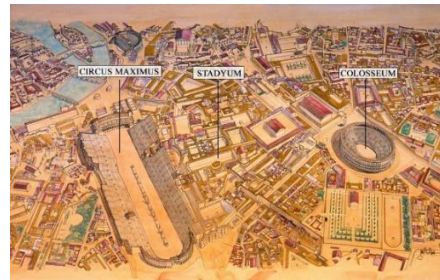
Stadyumların gelişimi modern dönem öncesinde Antik Mısır, Antik Yunan, Antik Roma, Orta Çağ ve 15-19. yüzyıl olarak; modern dönemde ise birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci nesil olmak üzere sınıflandırılabilir. Antik Mısır döneminde spor amacı taşımayan, dini ve askeri unsurlar çerçevesinde yapılan bedensel hareketler, geniş ve düz zeminli avlular ve çöl yollarında gerçekleştirilmiştir (Romano 1993).

Bir örneği Şekil 2’de verilen Antik Yunan dönemi stadyumlarında ise dağ etekleri, iki tepe arası ve arazinin doğal eğiminden faydalanılmış olup; kutsallık, barış ve dostluk gibi amaçlar taşıyan Olimpiyat Oyunları’nın ayakta durularak seyredilebileceği mekan ihtiyacını karşılamıştır (Dever 2015). Başlangıç ve bitiş çizgileri, önemli kişilere ayrılmış taş koltuklar, sporcular için giriş tüneli ve hakem platformu bu dönem stadyumlarında görülen elemanlar arasında olmuştur.



Şekil 2. Antik Yunan dönemine ait Namea Stadyumu (Rasmussen 2014)

Gladyatör ve hayvan dövüşleri, at ve araba yarışları, kanlı ve vahşi duyguların hâkim olduğu Antik Roma döneminde taşıyıcı sistemi kemer ve tonozların oluşturduğu, taş ve ahşap malzemeler ile inşa edilen yüksek kapasiteli Circus Maximus ve Kolezyum stadyum görevi görmüştür (Şekil 3). İzleyiciler için oluşturulmuş oturma alanlarına sahip olan circuslar, boyut olarak da stadyumlardan çok daha büyüktür. Plan olarak ise, Antik Yunan döneminin klasik planlarından biri olan U formu üzerinden geliştirilmiştir. (Özdizbay 2019). Oval ya da daire planlı, yüksek yapılar olan Roma dönemi kolezyumları, iç kısımları birbirine dönük iki Antik Yunan tiyatrosunun birleşimiyle ortaya çıkmışlardır. Ortasında dövüşlerin yapılması için düz bir alan oluşturulmuş ve dövüş esnasında akan kanları yüzeyde tutmadan dibe çekebilmesi için kumla kaplanmıştır (John ve ark. 2007). Yapılan yarışların içeriğinin değişmesiyle birlikte Olimpiyat Oyunları da farklı bir şekil almış; Antik Romalılar için spor rekabetinden çok eğlence ve gösteri amacı taşıyan bir kimlik kazanmıştır.



Şekil 3. Antik Roma kentinde spor mekanları (Golvin 1989)

Hıristiyanlık ile insan bedenini vurgulayan atletik oyunların yasaklandığı Orta Çağ döneminde sporun ve stadyumların gelişimi duraksamış olup; amatör olarak futbol, koşu, okçuluk ve avcılık gibi aktiviteler halk arasında sokak ve meydanlarda gerçekleştirilmiştir (Teague 2015). Antik dönemlerden miras kalan spor yapılarından bazıları konut alanına veya kaleye dönüştürülerek kullanılmıştır.

15-19. Yüzyıllarda ise Aydınlanma dönemi ile birlikte spora olan ilginin artmasıyla Antik Yunan ve Roma döneminden kalan eski yapılar restore edilmiştir. Sanayileşme, göçler, iletişimin ve ulaşımın hızlanması ve teknolojinin yaygınlaşması modernleşme yolunda atılan büyük adımlar arasında olmuştur. Toplumun düşünce yapısının, beklentilerin ve ilgi duyulan alanların farklılaşması mimariyi de etkilemiştir. Modernleşme sürecine giren bir anlayışla birlikte kendi karakterini ve yapısını belirlemeye başlayan stadyumlar geleneksel bağlarından ayrılarak, dini kimliklerini tamamen kaybetmiştir. Stadyum kavramının zihinlerde oluşturduğu imge, ilk ortaya çıktığı ve yaygınlaştığı dönemlerden farklı olarak modern bir yapıya doğru dönüşmeye başlamıştır. Bunun bir sonucu olarak stadyumların işlevleri de genişlemiş; boğa güreşleri, opera ve konserlere ev sahipliği yapmaya başlamıştır. (John ve ark. 2007).

Modern dönem

19. yüzyıl ile başlayan modern dönem, günümüz stadyum anlayışının ortaya çıkmaya başladığı dönemdir. Ekonomi, siyaset, yönetim, kültür, teknoloji, kullanıcı gereksinimleri ve beklentileri gibi çeşitli dış faktörler bir yapı türü olarak stadyumların gelişimine yön verici olmuşlardır. Bu gibi dış faktörlerin etkisi ile stadyumların yapısal nitelikleri her dönemde farklılaşsa da toplumun geniş kesimlerine hitap eden ve büyük kalabalık seyirci gruplarını bir araya toplayan yönü her dönem devam etmiştir. Sheard (2005) modern dönem stadyum yapılarını etkisi altında kaldıkları birtakım faktörlere göre beş nesil altında sınıflandırmıştır. Her neslin stadyumları farklı etkiler altında kalmış, kullanıcıların ihtiyaçları değiştikçe stadyumlar da bu ihtiyaçları karşılayacak şekilde değişmeye ve gelişmeye devam etmiştir.

Yüksek kapasite, düşük maliyet, kısa inşaat süresi, düşük güvenlik ve konfor özellikleri, zayıf tasarım ve cephe gibi faktörler birinci nesil stadyumların belirleyici özellikleri arasında olmuştur (Paramio ve ark. 2008). Teknolojinin ilerlemesi, televizyon yayınlarının yapılmaya başlanması ve spor etkinliklerini evde izleyebilme rahatlığının sağlanmasıyla birlikte stadyuma giden izleyici sayısında büyük bir düşüş yaşanmıştır. Bu durumun önüne geçmek için ikinci nesil modern stadyumlarda dikkat çekici ve modern tasarımlar ön plana çıkmıştır. Malzemede çelik ve betonarme kullanılmış, hizmet kalitesi artırılmaya çalışılmıştır. 1950 yılında inşa edilen Roma Stadyumu ikinci nesil stadyum yapısı olmakla birlikte günümüz modern koşullarına uyum sağlayabilmek için kapasite, üst örtü ve oturma elemanları gibi birçok anlamda tadilat geçirerek günümüzdeki halini almıştır (Şekil 4).



Şekil 4. Roma Olimpiyat Stadyumu 1950 ve günümüz (Anonim 2018b, Anonim 2018c)

Stadyumun bir ürün, seyircinin ise tüketiciye benzetildiği üçüncü nesil stadyum anlayışında televizyon aracılığı ile sponsorluk, reklam anlaşmaları ve pazarlama olanakları sağlanırken stadyumlara ticari fonksiyonlar eklenmiştir. Sporun ve stadyumların küresel bir endüstri haline gelmesi ise dördüncü nesil stadyumların özelliklerinde belirleyici olmuştur. Dördüncü nesil stadyumlar çok işlevli esnek mekanlara dönüşürken, Şekil 5'te bir örneği yer alan beşinci nesil stadyumlar gerçekleştirilen spora göre özelleşmiş yapılar olarak inşa edilmiştir (Teague 2015).



Şekil 5. Modern stadyum örneği Allianz Arena, Almanya (Anonim 2020)

1.4. Mimari tipolojilerine göre stadyumların sınıflandırılması

Stadyumları oluşturan ana elemanlar, bu yapı türünün ortaya çıktığı dönemden günümüze kadar geçen süreç boyunca aynı mantıkla var olmakla birlikte çağın ihtiyaçlarına, popüler spor faaliyetlerinin kurallarına ve teknolojik imkânlarla göre farklı özellikler kazanmıştır. Günümüzde oldukça gelişmiş bir yapı türü olan stadyumları:

- Geometrik formuna göre: dikdörtgen, kare, oval, at nalı (Şekil 6),



Şekil 6. Sırası ile at nalı, oval ve dikdörtgen forma sahip stadyum yapıları (Anonim 2016a, Anonim 2008, Anonim 2017)

- Üst örtüsüne göre: açık stadyum, kapalı stadyum, oyun alanı açık tribünler kapalı stadyum, tribünlerin belirli bölümleri kapalı stadyum,
- Tribün özelliklerine göre: tek tribünlü, iki tribünlü, üç tribünlü, tamamı tribünle çevrili,

- Kentteki konumuna göre: kent içi (merkez) stadyum, kent dışı stadyum,
- Kullanım amaçlarına göre: yalnızca spor, spor ve konaklama (otel, rezidans), spor ve sosyal aktivite (konser, yarışma, gösteri, miting), spor ve ticaret (kafe, restoran, alışveriş),
- Yapılan spora göre: futbol stadyumları, olimpiyat stadyumları, kriket stadyumları, beyzbol stadyumları, Amerikan futbolu stadyumları (Şekil 7),



Şekil 7. Sırası ile kriket ve beyzbol için özelleşmiş stadyumlar (Peters 2016, Anonim 2015)

- Ölçeklerine göre: atletizm pisti olan büyük ölçekli stadyumlar, atletizm pisti olmayan daha küçük ölçekli stadyumlar olmak üzere farklı özellikler altında sınıflandırmak mümkündür (Kara 2020).

1.5. Futbol stadyumlarının ortaya çıkışı

Futbolun birçok farklı tanımı yapılmış olup bunlardan bazıları şu şekildedir. Kuper (1996) futbolu heyecan, gerilim, rekabet, merak, sevinç, üzüntü, birlik ve beraberlik gibi pek çok duyguyu aynı anda yaşatan, toplumun tüm kesimlerinden her yaş grubundaki insanın oynamaktan ve izlemekten keyif aldığı en popüler spor dalı olarak açıklamaktadır. Koçer (2012) futbolun büyümeye ve gelişmeye sürekli devam eden dev bir eğlence sektörü olduğundan bahsetmektedir. Singh ve Lamba (2019) ise futbolu destek oldukları takımlara karşı tutku ve bağlılık duyarak başarıları için umut eden taraflar gruplarına sahip oyun olarak açıklamaktadır.

İlk örnekleri tarihin çok eski dönemlerine dayanan stadyum ve futbol, ilkel halleriyle ayrı ayrı anılmış olsalar da modernleşmeye başladıkları 19. yüzyıl ile birbirlerine hizmet etmeye başlamış ve özdeşleşmiş iki kavram olmuşlardır. Dolayısıyla günümüzde stadyum denildiğinde akla ilk gelen spor dalı futboldur. Gördüğü yoğun ilgi, seyirci potansiyelinin büyüklüğü ve çeşitliliği, ekonomide ve politikada edindiği yer gibi sebeplerle futbol, stadyumlarda gerçekleştirilen diğer spor aktivitelerine göre daha fazla öne çıkmıştır.

Modernleşme sonucunda kesin kurallara bağlanıp kurumsallaşan futbol, ilkel ve vahşi yapısından uzaklaşmış; sokaklar, meydanlar, boş ve düz araziler yerine özel ve kapalı mekanlar olan stadyumlarda oynanmaya başlanmıştır. Stadyum yapılarının inşaatı Yunanistan ve İtalya'dan modern futbolun temellerinin atıldığı İngiltere'ye taşınmıştır. 1804 yılında İngiltere'de kriket organizasyonları için inşa edilmiş olan Sandygate Road Stadyumu aynı zamanda, kısa bir süre sonra ortaya çıkan modern futbol için de kullanılmıştır (Şekil 8). 1860 yılında Hallam ve Sheffield futbol takımları arasında oynanan dünyanın kulüpler arası ilk futbol karşılaşması burada yapılmıştır. Sandygate Road Stadyumu, dünyanın en eski futbol stadyumu olarak Guinness Rekorlar Kitabı'na girmiştir (Anonim 2016d).



Şekil 8. Günümüzde Sandygate Road Stadyumu (Anonim 2014a)

Türkiye’de ilk futbol karşılaşması 1890 yılında Kadıköy’de yer alan Kuşdili çayırında İzmir ve İstanbul karmaları arasında gerçekleşmiştir (Kırmızı ve Tunalı Çalışkan 2012). 20. yüzyılın başlarında yaygınlaşıp izleyici kitlesi toplaması ile birlikte futbol maçları Kuşdili Çayırının yanı sıra Papazın Çayırını olarak bilinen alanda da yapılmıştır (Arısoy 2006). Papazın Çayırını etrafı kapanacak şekilde tahta perdelerle çevrelenmiş, iki ahşap direğin oluşturduğu kaleler rüzgâr almayacak şekilde karşılıklı konumlandırılmış, kireç kullanılarak saha çizgileri çizilmiş ve İngiltere’den getirilen çimlerle kaplanmıştır. İzleyiciler ise maçları yalnızca 100 kişi alabilen küçük ahşap tribünden ve saha kenarlarından seyretmiştir (Hür 1994, Arısoy 2006). Böylelikle İstanbul’daki ilk futbol sahası oluşturulmuş ve 1921 yılında Taksim Stadyumu kullanıma girene kadar oynanan tüm önemli karşılaşmalar burada yapılmıştır. 17 Ocak 1909 tarihinde Fenerbahçe ve Galatasaray arasında oynanan ilk derbi de burada oynanmıştır (Hür 1994). Şükrü Saraçoğlu Stadyumu ise profesyonel futbol için belirlenen standartlara uyumlu Türkiye’nin ilk nizami stadyum yapısı olarak tarihte yer etmiştir.

1.6. Futbol stadyumlarının tasarımından sorumlu kuruluşlar

Günümüzde stadyumların planlama, tasarım, uygulama ve işletme süreçlerinde dikkat edilmesi gereken noktaları belirleyerek bu kapsamda rehberlik eden çok sayıda kurum ve yayınlanmış yönerge bulunmaktadır. Bu kurumların başında Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği (FIFA) yer almakta olup, Avrupa ülkelerinde FIFA’nın alt konfederasyonu olan Avrupa Futbol Federasyonları Birliği (UEFA), ülkemizde ise Türkiye Futbol Federasyonu (TFF) bölgesel anlamda futbol ve stadyumlardan sorumlu kuruluşlardır.

FIFA, dünyanın her yerinde insanların konforlu bir yapıda ve güven içerisinde karşılaşmaları izleyebilmeleri için stadyumlara yönelik talimatlar hazırlamıştır. FIFA üyesi olan tüm ülkeler tarafından kabul edilen talimatlarda yer alan bazı maddelerin yapılacak her stadyumda uygulanması zorunludur. Zorunlu maddeler dışındaki koşulların uygulanması FIFA tarafından tavsiye edilmekle birlikte, ülkelerin futbol federasyonları ve stadyum projelerinin yüklenicilerine bağlı olarak yine FIFA kontrolünde olmak kaydı ile değişiklik yapılabilir. Türkiye’de ise stadyum projeleri FIFA kriterleri çerçevesinde TFF (Türkiye Futbol Federasyonu) tarafından yürütülmektedir. FIFA tarafından hazırlanan yönerge, “Futbol Stadyumları için Teknik Tavsiyeler ve Zorunluluklar” adı altında yayınlanmakta olup ihtiyaca göre zaman zaman yeni tavsiyeler eklenerek geliştirilmekte ve yenilenmektedir (Kara 2020).

UEFA, futbolun Avrupa’daki yönetim, idare ve gelişiminden sorumludur. UEFA, FIFA kontrolünde Avrupa kıtasında bulunan ülkelerin futbol federasyonları için kendi

talimatlarını belirlemekte ve turnuvalar düzenlemektedir. Stadyumların mekansal ihtiyaçları birbirlerinden çok farklı olmamakla birlikte düzenlenecek organizasyon için istenen koşullar büyük oranda farklılık göstermektedir. Dolayısı ile inşa edilen her stadyumun amacı Dünya Kupası'na ev sahipliği yapmak olmadığından, FIFA kriterlerinde yer alan yüksek sayı değerlerini yakalaması beklenmemelidir. Bu sebeple UEFA tarafından “Kaliteli Stadyumlar için UEFA Kılavuzu” isimli bir yönerge hazırlanmıştır. FIFA kriterleri çerçevesinde oluşturulan bu yönerge aynı zamanda stadyumları özelliklerine göre derecelendirmektedir. UEFA düzenlediği organizasyonun büyüklüğüne göre farklı stadyum dereceleri talep etmektedir.

Kuruluş tarihi olan 1923 yılından beri Türk futboluna yönelik çalışmalar yapan TFF, futbol ile ilgili her türlü grup, süreç ve gerekliliğe ilişkin talimatlar hazırlanmaktadır. TFF'nin stadyumlara yönelik hazırlanmış olduğu standartlar ise “Stadyum ve Güvenlik Komitesi Talimatı” adı altında toplanmıştır. Uluslararası kuruluşlar olan FIFA ve UEFA'nın belirlemiş olduğu koşullar çerçevesinde oluşturulan talimatta, Türkiye'nin yerel ve bölgesel özellikleri gözetilerek stadyum tasarımlarına kılavuz oluşturulmuş, kullanıcılar için gerekli konfor ve güvenliğin karşılanabilmesi amaçlanmıştır (Anonim 2014b).

1.7. Kullanım sürecinde değerlendirme yöntemi (KSD)

Memnuniyet ya da memnuniyetsizlik durumunun ortaya çıktığı ve kullanıcının yapı ile karşılıklı etkileşime geçtiği kullanım süreci, memnuniyet düzeyinde belirleyici rol oynayan özelliklerinin kullanıcı tarafından deneyimlenmesini sağlamaktadır. Preiser ve ark. (1988) kullanım sürecinde değerlendirme (KSD) kavramını mekanın güçlü ve zayıf yönlerinin bilgisini veren bir mekan değerlendirme karnesi olarak betimlemiştir. Lackney'e (2001) göre ise KSD, kullanılan mekanın kullanıcı gereksinimlerine ve belirlenen hedeflere ne düzeyde uyum sağladığının sistemli olarak incelenmesidir. Literatürde KSD'yi tanımlayan çeşitli yorumlar mevcuttur. Bu çalışmada, Bursa Büyükşehir Belediye Stadyumu kullanıcılarının stadyuma ilişkin memnuniyet düzeylerinin araştırılmasında, bu çerçevede etkili olan olumlu ve olumsuz faktörlerin temel alındığı, Marans ve Cooper tarafından yapılan KSD tanımı temel alınmaktadır. Buna göre KSD, kullanım aşamasında olan yapıların kullanıcı üzerinde memnuniyet ve memnuniyetsizlik yaratan değişkenlerinin araştırıldığı bir yöntemdir (Marans ve Cooper 2000).

Dünya genelinde yapılan KSD çalışmaları incelendiğinde kamu binaları, ofisler, eğitim yapıları, toplu konutlar, çocuk oyun alanları, hastaneler, huzur evleri, hapishaneler, öğrenci yurtları ve askeri binaların ön plana çıktığı görülmektedir. Ancak, oldukça geniş bir kullanıcı kitlesini aynı anda aynı mekanda bulunduran ve taraftarları destekledikleri kulüple, kulübü ise taraftarlarıyla ve kentle buluşturan stadyumlara yönelik KSD çalışmaları oldukça sınırlı kalmaktadır. Değişen kullanıcı beklentilerinin bir sonucu olarak stadyumlar, yalnızca spor karşılaşmalarının yapıldığı mekanlar olmanın ötesine geçerek günümüzde tüketim ağırlıklı eğlence yapılarına dönüşmüş olmakla birlikte, dünyada yaşanan gelişmeler bu dönüşüme süreklilik kazandırmaktadır. Bu durum stadyumların programlama, tasarım ve uygulama aşamalarına yeni parametrelerin dâhil edilmesini gerekli kılmaktadır. Uygulama aşaması oldukça maliyetli olan stadyumların kent ve kullanıcı tarafından benimsenebilmeleri için güncel kullanıcı gereksinimlerini karşılayabilmeleri beklenmektedir. Bu noktada KSD çalışmaları mevcut stadyumlarda

kullanıcı davranışlarının izlenmesi ve stadyumun niteliklerine ilişkin kullanıcı görüşlerinin öğrenilebilmesi için oldukça önem taşımaktadır.

Stadyumlarda gerçekleştirilecek KSD çalışmalarının kullanıcıya, planlamacıya ve stadyuma sağlayacağı çok sayıda fayda;

- Stadyum niteliklerinin taraftar davranışına uygunluğunu belirlemesi,
- Stadyumların kullanım performanslarının maksimum düzeye çıkarılmasını sağlayan parametrelerin tespit edilmesi,
- Stadyum ve taraftar arasındaki kullanıma yönelik problemlerin ortaya konulması ve çözülmesi,
- Elde edilen verilerin analizi ile stadyumlarda kullanıcı memnuniyet düzeyinin ölçülmesi ve artırılması,
- Kullanıcı memnuniyet düzeyinin yükseltilmesi ile söz konusu stadyumun kullanımında sürdürülebilirliğin sağlanması,
- Taraftarların karşılaşmayı seyretme eyleminin dışında stadyum içinde ne gibi aktivitelerde bulunduğu öğrenilmesi,
- Taraftarların ev, mabet ve yuva olarak gördükleri stadyumları değerlendirebilecekleri bir ortamın yaratılması,
- Değerlendirme sürecinden taraftar görüşüne dayalı yeni bilgiler toplanması,
- Yapılması planlanan stadyumlar için güncel verilerin oluşturulması olarak belirtilebilir (Kara 2020).

1.8. Stadyumlarda kullanıcı memnuniyeti

Stadyum yapıları günümüzde en az spor kadar eğlence ve hizmet sektöründe de kullanılmaktadır. Son yıllarda stadyum anlayışındaki gelişmelerle birlikte kullanıcılar stadyum yapılarını sorgulamakta, buna bağlı olarak da stadyum yüklenicileri, kulüp yönetimleri, yerel ve merkezi yönetimler var olan ve yapılması planlanan stadyumların yeniliklere uyum sağlayabilmeleri için mekan ve hizmet kalitesini arttıracak kullanıcı memnuniyetine yönelik çalışmalar yapmaktadır.

Memnuniyet kavramı

Memnuniyet kavramı Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğünde yer alan en temel ifadesiyle sevinme, sevinç duyma ve memnun olma anlamına gelmektedir (Kara 2020). Enüstün (2009) geniş bir tanımlama yaparak, memnuniyetin üzüntü, utanç, öfke ve nefret duyguları gibi varoluşsal olarak hayatın içinde bulunan ve yaşamı boyunca insana eşlik eden bir kavram olduğunu belirtmektedir. Barutçular'a (2018) göre ise, memnuniyetin en basit tanımı yeterli kabul edilen noktaya varılması ve beklentilerin karşılığını bulmasıdır.

Mittal ve Kumar (1993) memnuniyetin kullanım sonrası kazanılan tecrübenin bir ürünü olduğunu belirtmiştir. Canter ve Rees (1982) ise mekanın sunduğu olanakların, kullanıcı ihtiyaçlarına sağladığı faydayı memnuniyet olarak açıklamaktadır. Altan ve Engin (2004) memnuniyeti kullanım sonrası gösterilen olumlu veya olumsuz her türlü tepkinin tamamı olarak belirtmektedir.

Yapılan tanımların ortak özelliği ise memnun olup olmama durumunun kullanıcı için değerlendirme ve ölçme amacı taşıyan bir araç olduğunun vurgulanmasıdır. Deneyimlenen ile hayal edilen ve çaba sarf edilen arasındaki benzerlik arttığında

memnuniyet de artacaktır. Bir diğ er deyiş le memnuniyeti oluşt uran unsurlar kullanıc ının hedeflerine ulaşt ığı noktada aranmalıdır (Kara 2020).

Stadyumlarda kullanıcı grupları

Aynı anda oldukça yoğun kalabalıkları bir araya toplayan stadyumlarda seyirci, sporcu, hakem, maç görevlisi, stadyum çalışanı, basın personeli, fotoğrafçı, maçı anlatan spiker, radyo ve televizyon yayını yapan görevliler ve güvenlik çalışanları gibi kullanıcı grupları bulunmaktadır. Taraftar olarak adlandırılan ve karşılaşmayı izlemek için stadyuma gelen seyirci grubu stadyumda etkinliğin gerçekleşmesindeki en güçlü kullanıcı türüdür.

Endüstrileşmenin spora da yansmasıyla birlikte stadyumlar hizmet sunan işletme, kullanıcılar ise hizmet beklentisi olan ve talep ettiğı hizmeti çeşitli şekillerde satın alan müşteri olarak algılanır duruma gelmiştir. Ancak futbol stadyumlarındaki kullanıcı yapısı incelendiğinde taraftarların genel müşteri tanımından farklılaştığı görülmektedir. Bir müşteri kendisine sunulan hizmetten tatmin olmadığında hizmet aldığı yer ile ilişkisine son verip benzer hizmeti veren farklı bir yere yönelebilirken, stadyum müşterisi takımın başarısızlığında veya stadyum beklentilerine uymadığında rakip takımı desteklememektedir (Or 2008). Bu sebeple stadyum kullanıcıları toplumda müşteri kavramıyla değil taraftar kavramıyla anılmaktadır (Bulgurcuoğlu 2014).

Taraftarlığın tanımına ve sınıflarına ilişkin birçok araştırma yapılmıştır. Smith (1988) spor taraftarını normal taraftar ve ciddi taraftar olarak iki gruba ayırmış, ciddi taraftarların spor karşılaşmalarının sonuçlarına inandıklarını belirtmiştir. Real ve Mechikoff (1992) ise derin taraftar kavramından söz etmiştir. Derin taraftarlığı oyun ile arasında derin bir bağ kuran ve futbolu sosyal hayatta bir kimlik göstergesi olarak kullanan taraftar türü olarak anlatmıştır (Hunt ve ark. 1999).

Stadyumlarda memnuniyeti belirleyen faktörler

Stadyumlarda memnuniyet kavramı, stadyuma ilişkin yapısal, kentsel, fiziksel, sosyal, kültürel, ekonomik, psikolojik ve politik pek çok özelliğ in, ortam atmosferinin, oyun kalitesinin, desteklenen takımın başarısının, sunulan kalitenin ve hizmet imkânlarının kullanıcıda yarattığı izlenim, duygu ve düşüncelerin davranışlar aracılığıyla somutlaştırılarak, stadyum kullanıcılarının beklentilerine ulaş ıp ulaş madığını konu almaktadır.

Memnuniyet, tüm unsurlardan önce kullanıcı grubunun algılama şekli ile ilişkilidir. Bu nedenle çalışmanın yapıldığı zaman ve dönemin koşulları memnun olup olmama durumu üzerinde oldukça belirleyici olup, her birey üzerinde farklı etkiler gösterebilmektedir. Dolayısıyla her bireyde farklılık gösteren bu öznel yargılar tamamen somut verilerle açıklanamayan ve duygusal boyuta da sahip olan memnuniyet kavramını etkileyen faktörler arasında sayılabilmektedir (Wann ve ark. 1994, Mittal ve ark. 1998, Leeuwen ve ark. 2002).

Baker (1986) yapmış olduğu çalışmada memnuniyeti etkileyen faktörleri mekana ilişkin ve kullanıcıya ilişkin olmak üzere iki başlık altında toplamıştır. Fiziksel faktörler aydınlatma, termal ve işitsel konfor, kapasite ve ölçüler gibi unsurlardan oluşurken, psikolojik faktörler mahremiyet, aidiyet, güvenlik ve etkileşim gibi konuları içermektedir.

Sarstedt ve ark. (2009) tarafından futbol seyircilerinin memnuniyet düzeylerine etki eden unsurlara ilişkin yapılan çalışmada stadyumların sahip oldukları mekansal özelliklerin seyircilerin genel memnuniyetlerini en yüksek düzeyde etkileyen faktör olduğu ortaya konulmuştur. Bunu takım özellikleri, taraftar bağlılığı ve kulüp yönetimi takip etmektedir.

Jensen ve Limbu (2015) stadyum atmosferinin kullanıcı memnuniyeti üzerinde etkili olup olmadığını araştırmıştır. Çalışmanın sonucunda seyirci memnuniyeti ve stadyum atmosferi arasında güçlü bir ilişki bulunmuştur.

Leeuwen, Quick ve Daniel (2002) tarafından geliştirilen Spor Seyircisi Memnuniyet Modeli'ne göre, kulüp kimliği ve kazanma/kaybetme durumu olmak üzere seyirci memnuniyetini etkileyen iki temel unsur bulunmaktadır.

Literatürde stadyumlarda kullanıcı memnuniyetine ilişkin farklı çalışmalar mevcuttur. Günümüzde taraftarlar son teknolojiden faydalanılarak inşa edilen modern futbol stadyumlarını ev, mabet, yuva olarak görmektedir. Özelliklerinden memnun kaldıkları stadyumların kendilerine ayrıcalık sağladığını ve diğer kulüplerin taraftarlarından üstün duruma getirdiğini düşünmektedir. Stadyumlarda kullanıcı memnuniyeti, aynı zamanda stadyumların ev sahipliği yaptıkları kulüplerin başarılarını temsil eden bir gösterge olarak kabul edilmektedir. Kullanıcıların stadyuma ulaşmak için yola çıktıkları andan, etkinlik sonrası varmak istedikleri alanlara ulaşmaya kadar geçen zaman dilimi boyunca etkileşim kurulan her türlü değişken memnuniyeti ve dolayısıyla da kullanıcı davranışını etkilemektedir. Yaşadıkları deneyimden memnun kalan kullanıcıların bunu devam ettirmek isteyecekleri ve karşılaşmaları evden seyretmek yerine stadyuma gelecekleri beklenmektedir. Bu durum karşılaşmaları izlemek için gelen seyirci sayısını arttıracak, kaliteli ve keyifli bir ortam atmosferi yaratacak ve izleyicilerin yaşadığı memnuniyet takımların motivasyonunu ve başarısını da arttıracaktır. Mekan ve hizmet kaliteleri memnuniyeti sağlayacak düzeyde olan stadyumlarda kullanıcılar, karşılaşmaları bu mekanlarda izleme yönünde eğilim göstermekte ve bu durum stadyumlara farklı açılardan birçok fayda sağlamaktadır.

1.9. Stadyum ve kent belleği ilişkisi

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğü bellek kavramını yaşanmışlıkların bilinçli olarak zihinde saklanması, hafıza, akıl olarak açıklamıştır. Birey kendisinde yer eden her türlü şeyi ileride hatırlamak üzere saklarken, önemsiz gördüklerini de unutmayı tercih eder. Bireylerin unutup/hatırladıkları ya da bir başka ifadeyle saklayıp/sildiği tüm kavramlar yaşadıkları toplumun yapısını, kültürünü etrafını algılama şeklini ortaya koymaktadır. Russel (2006) bu konu ile ilgili toplumların yaşamış oldukları deneyimlerin ortak, paylaşılan ve büyüyen kentsel belleği ürettiğini vurgulamıştır. Bu yönüyle, bilinçli olarak biriktirilen eylemler, kişiler, görüntüler, mekanlar, sesler, kokular, duygular ve benzeri öğelerin, kayıt altına alınması ve geleceğe aktarılması kentlerin yapısı için büyük önem taşımaktadır. Toplumsal ve bireysel eylemler ile ilişki içinde şekillenen kentsel yapıyı çevre, kent belleğinin oluşmasına doğrudan etki yapan fiziki düzlem olmaktadır (Ünlü 2017). Dolayısıyla, kentin fiziksel yapısında gerçekleşen değişimler, kentsel belleğin de değişime uğramasına neden olmaktadır (Ringas ve ark. 2011).

Stadyumlar da aynı anda kalabalık insan gruplarını bir araya toplayan büyük ölçekli ve dikkat çekici kentsel yapılar olmaları sebebiyle kentsel bellekte karşılık bulup etkileşim kurabilen yapılar arasındadır. Bu nedenle stadyumların tasarım kararları, kente ve kullanıcıya ne kadar uyum sağladığı, bulunduğu fiziki çevre ile adaptasyonu gibi konular mevcut kentsel bellek üzerinde olumlu veya olumsuz önemli farklılıklar yaratabilmektedir. Tam tersi bir etkileşimle, mevcut kentsel belleği oluşturan eylemlere, düşünce yapısına ve alışkanlıklara uygun olmayan stadyum tasarımları da kent ve kullanıcı ile bütünleşemeyen yapılar olarak kalabilmektedir. Kentsel belleği oluşturan kent yapısı ve kullanıcı grubunun davranışları ortaya çıkacak stadyum yapıları için kilit noktasını oluşturmaktadır.

2. Materyal ve Yöntem: Bursa Atatürk Stadyumu'nun yenilenmesi sonucunda uygulanan Timsah Arena/Bursa Büyükşehir Belediye Stadyumu'nda Kullanıcı Memnuniyeti Araştırması

2.1. Materyal

Çalışmada kent merkezinde yer alan, Stadyum Caddesi'ne adını veren Bursa Atatürk Stadyumu'nun yıkılması sonucunda Hüdevendigar Mahallesi'nde uygulanan Timsah Arena Stadyumu değerlendirilmektedir. Bu nedenle, kentsel bellek, kullanıcı algısı ve memnuniyeti ile ilişkili olarak bu alanlar karşılaştırmalı olarak değerlendirilmekte ve materyal kapsamında her iki alan da ele alınmaktadır.

2.1.1. Bursa Atatürk Stadyumu

Cumhuriyet döneminden itibaren tarih içerisinde, kent hafızasında ve taraftarının algısında yalnızca bir stadyumu değil, çok daha fazlasını temsil eden Atatürk Stadyumu (Şekil 9); hizmete açıldığı tarihten yıkılana kadar geçen zaman diliminde kentin tek stadyumu olma özelliği göstermiştir. Günümüzde tamamen yıkılan stadyum, Bursaspor takımına ve taraftarlarına 68 yıl ev sahipliği yapmıştır. Mevcut stadyumun yıkılıp, farklı bir alanda yeni bir stadyum yapılması kararının ardından eski stadyum alanı, bugünkü halini alana kadar birçok kez fikir, karar ve uygulama değişikliği yaşamıştır. Uygulanması kararlaştırılan son proje olan "millet bahçesi " yakın zamanda kent kullanımına açılmıştır.



Şekil 9. Atatürk Stadyumu ve yakın çevresi (Kara 2020)

Yeni stadyum fikrini oluşturan ortam

Ev sahibi ülkeye sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi, sportif ve daha birçok anlamda kazanç sağlayan uluslararası çapta büyük ölçekli etkinliklere, Türkiye'nin ev sahipliği yapma çabası ve isteği doğrultusunda belirlenen spor politikasının Anadolu'ya yansımaları olarak, "23 şehirde 25 süper stadyum" projesi hayata geçirilmiştir. Bu çerçevede Türkiye'nin stadyum girişimleri kapsamında yeni bir stadyum yapılması hedeflenen kentler arasında Bursa da yer almıştır. Uluslararası organizasyonlara aday şehir olan İstanbul'a yakınlığı, ekonomik anlamda ülkenin gelişmiş kentlerinden biri olması, eski bir spor geçmişine ve kültürüne sahip olması, yerel futbol takımının ve güçlü bir taraftar kitlesinin olması gibi özellikler bu konuda etkili olmuştur. Sahip olduğu bu özelliklerden dolayı uluslararası organizasyonların Bursa'da düzenlenebilmesi için kentin altyapısını güçlendirerek, gerekli kriterleri sağlayan, günümüz teknolojisi ile uyumlu, yüksek seyirci kapasiteli ve modern bir stadyum yapma fikri ortaya çıkmıştır. Uluslararası organizasyon hedefleri dışında yerel anlamıyla kentin ve takımın ihtiyaçlarına bakıldığında, Bursaspor'un elde ettiği başarılarla beraber Bursasporlu taraftar sayısı da artmıştır. Bu nedenle erken Cumhuriyet Dönemi mimarisine sahip Atatürk Stadyumu'nun ihtiyaçları karşılayamayan bir yapı haline geldiği ve yeni bir futbol stadyumuna gerek duyulduğu düşüncesi oluşmuştur.

Bursaspor ve timsah ikonu simgesinin gelişimi

İstanbul'a yakınlığı sayesinde gelişmelerden hızlı etkilenen bir kent olan Bursa, futbol ile Cumhuriyet'in kuruluşundan önce tanışmıştır. 1924 yılında Sanatkârlar Spor Derneği ile taraftarlar ilk şampiyonluğunu yaşamıştır (Kemankaş 2010). 1963 yılında ise kentin beş farklı futbol takımının birleşmesiyle Bursaspor Kulübü kurulmuştur. Önceleri "yeşil inci" olarak belirlenen kulübün simgesi, ilerleyen zamanlarda rengi ve cesaretinden dolayı "timsah" olarak belirlenmiştir (Yeşilkavak 2017). Bursaspor'un sembolü olan timsah ikonunun etkileri zamanla kent meydanlarına timsah heykelleri şeklinde yansımıştır. Timsah ikonunun kentteki en büyük simgesi ise 2015 yılında kullanıma açılan Bursa Büyükşehir Belediye Stadyumu olmuştur. Üst örtüsü timsah formunda yeşil renkte tasarlanan stadyum, kente oturan dev bir timsaha benzemektedir.



Şekil 10. Timsah heykeli ve timsah yürüyüşü (Anonim 2010a, Anonim 2010b)

2.1.2. Timsah Arena'nın (Bursa Büyükşehir Belediye Stadyumu) Konumu, Planlama ve Tasarım Süreci

Yeni bir stadyum yapılması fikrinin ortaya çıktığı sürecin başında, Atatürk Stadyumu'nun yıkımından sonra mevcut alanda inşa edilmesi düşünülen yeni stadyumun ilk tasarımları mevcut stadyum alanı için yapılmıştır. O dönemlerde şehirlere, ülkelere ve kulüplere ait sembollerin ve belirli bir şeyi temsil eden figürlerin (Pekin Olimpiyat Stadyumu'nun kuş yuvasına benzetilmesi gibi) gerçekleştirilen tasarımlarda kullanılmasının dünya

genelinde sıklıkla karşılaşılan bir yaklaşım olması, tasarım konseptini belirleyen unsurlardan biri olmuştur. Bunun yanı sıra Bursaspor'un şampiyonluğu, kazanılan çeşitli başarılar, karşılaşmaların sonunda timsah yürüyüşü yapılması, takımın timsah logosu ve haberlerde Bursaspor'dan timsah olarak bahsedilmesi de stadyumun neye benzeyeceğini ve nasıl bir yapı olacağını belirleyen diğer unsurlardır (Şekil 10). Bu bağlamda stadyumun cephesinde timsahın derisi ve kabuğu üzerinden bir doku oluşturmakla başlayan tasarım, Atatürk Stadyumu'nun sınırlı arsa boyutları, hareket ve yönelimler, çevre faktörleri gibi nedenlerle timsah formuna evrilmiştir (Şekil 11 ve 13). Bu sürecin sonrasında stadyum alanı yer değiştirmiş ve eski stadyumun yaklaşık 3 km uzağında bulunan bir alan yeni stadyum için uygun görülmüştür (Sözüneri 2015).



Şekil 11. Timsah Arena Stadyumu (Anonim 2018a)

Timsah Arena Stadyumu, Osmangazi ilçesine bağlı Hüdavendigâr Mahallesi'nde yer alan 400 000 m²'lik bir alanı kaplamaktadır. Stadyumun doğusunda Acemler Kavşağı ve konut alanları, batısında Dikkaldırım Caddesi ve otel, konut, ticari amaçlı yapılar bulunurken, kuzeyinde metro hattı, İzmir yolu, Nilüfer Deresi ve Mudanya Caddesi, güneyinde ise Mihraplı Parkı ve Hayran Caddesi bulunmaktadır. Kent merkezinin batısında ve merkeze yaklaşık 5 km uzaklıkta bulunmakla birlikte kapladığı alan itibarıyla stadyum kentin içinde konumlanmış durumdadır (Şekil 12). Batı yönde büyüyen kent aksı üzerinde yer alan stadyum alanının batısı Nilüfer Deresi ile kuzeyi ise metro hattı ile çevrelenmiş olup, Mudanya, İzmir ve Ankara yollarının birleşim noktasında bir transfer bölgesi oluşturmaktadır.



Şekil 12. Stadyumun kent içindeki konumu (Kara 2020)

Timsah Arena Stadyumu'nun planlama ve tasarım süreçlerinde belirlenen kararlar ise aşağıdaki gibidir (Sözüneri 2015):

- Kent ile bütünleşen simge bir yapı tasarlamak,
- FIFA, UEFA ve TFF kriterlerine uyum sağlamak,
- Spor aktiviteleri dışında günlük kullanım imkanı sunmak,
- Ofis, alışveriş, yeme-içme alanları oluşturmak,
- Nitelikli bir yeşil alan yaratmak ve Nilüfer Deresi ile ilişki kurmak,
- Yaya erişimi, raylı sistem ve taşıt ile ulaşımı sağlamak,
- Taraftar alışkanlıklarını devam ettirmek,
- İleri yapı teknolojileri kullanmak ve yapısal konfor elde etmek,
- Güvenli bir alan oluşturmak.



Şekil 13. Stadyumun iç ve dış alanından görünüm (Anonim 2019)

Sezon boyunca 18 takımının mücadele ettiği futbol liginde her takımın diğer takımlarla iki kez karşılaştığı düşünüldüğünde, bir stadyumda yıl boyunca 17 lig maçı gerçekleşmektedir. Bunun dışında Avrupa Şampiyonası'na ev sahipliği yapması gibi olası durumlar da hesaba katıldığında stadyumlar yılda yaklaşık olarak 150 saat aktif bir şekilde kullanılmaktadır. Yani yıllık kullanım oranı oldukça düşük yapılardır. Timsah Arena'da bu durumun önüne geçilmesi amacıyla, kent halkının stadyumu günlük kullanımını sağlayacak kafe, restoran, mağaza, sinema, ofis, sporcu sağlığı merkezi, müze, taraftarların fotoğraf çekebileceği alanlar ve kente hizmet veren bir otopark planlanmıştır. Böylece Timsah Arena'nın maç günleri dışında kullanıcısı bulunmayan, sessiz ve güven duygusu oluşturmayan kentin devasa bir yapısı haline dönüşmesi yerine, kullanım sürekliliğinin sağlanarak kent ile bütünleşmesi ve kent yaşamına katılması beklenmiştir. Ayrıca stadyumun Nilüfer Deresi ve Mihraplı Parkı ile birlikte büyük bir rekreasyon alanı yaratması da inşaat öncesinde alınan kararlar arasındadır (Sözüneri 2015, Tunca ve Yıldız 2018).

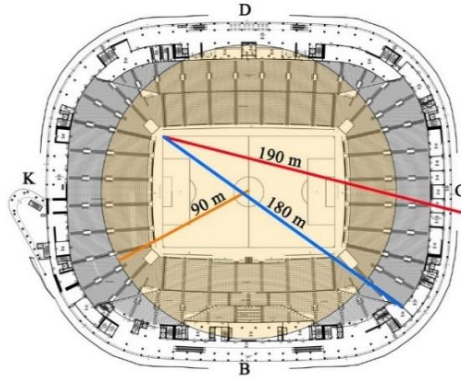
Stadyumun yapılacağı alanın kesinlik kazanmasının ve proje sürecinin tamamlanmasının ardından Haziran 2011'de inşaatın temelleri atılmıştır. Yaklaşık 190 000 m² inşaat alanı olan stadyum yaşanan bazı gecikmelerin sonunda tam anlamıyla tamamlanmamış olmakla birlikte, karşılaşmaların gerçekleştirilebileceği düzeye ulaşılmasıyla Aralık 2015'de kullanıma açılmıştır. Günümüzde kullanım sürecinin altıncı yılında bulunan Timsah Arena Stadyumu'nda, inşaat öncesinde planlanan, alandaki tasarım kararlarının büyük bir bölümü inşaat sürecinde gerçekleştirilememiştir (Şekil 14). Bu kararlar alanın karşılaşmalar dışında kullanılmasına ve haftanın her günü gün boyunca canlandırılmasına yönelik, sosyal yaşantıyı desteklemesi öngörülen sosyal tesislerdir. Stadyumun mimarı Hasan Sözüneri, "tasarıma dâhil edilen kararları uygulamaya aktarmadıkça stadyumun

kent yaşamı ile bütünleşemeyen, karşılaşma saatlerinin dışında insansız bir kent alanı olarak kalacağını” ifade etmiştir (Tunca ve Yıldız 2018).



Şekil 14. Timsah Arena için planlanan ve uygulanan çevre düzenlemesi (Rasimov 2020)

Timsah Arena'nın sosyal donatılar ve çevre düzenlemeleri dışında kalan teknik özelliklerine ve mekansal kurgusuna bakıldığında mevcut yönetmeliklere uygun şekilde kullanıcı konfor ve kalitesinin düşünülerek tasarlandığı belirlenmiştir. Bu kapsamda, tribünler ve saha arasındaki mesafeler incelendiğinde, FIFA tarafından belirlenmiş olan optimum 90 m ve maksimum 190 m mesafelerinin sağlandığı görülmektedir (Şekil 15).



Şekil 15. Timsah Arena'da görüş mesafeleri (Kara 2020)

43 563 kişilik seyirci kapasitesinin 32 945'i taraftar, 2530'u misafir takım, 6064'ü VIP seyirci, 256'sı protokol davetlileri, 1603'ü loca ve 165'i basın çalışanı koltuğundan oluşmaktadır. Bunun yanı sıra engelli seyirciler için de 207 adet koltuk bulunmaktadır. Stadyumda büyüklükleri 35 m² ile 190 m² arasında değişen 72 adet loca vardır (Şekil 16). Timsah Arena Stadyumu'nda yer alan seyirci oturma elemanlarının ölçüleri FIFA tarafından belirlenen standartlara uygundur.



Şekil 16. Tribünün genel görünümü (Kara 2020)

Timsah Arena Stadyumu'nda oyun sahası ölçüleri FIFA'ya göre uluslararası üst düzey maçlara ev sahipliği yapmak için zorunlu kriter olan 68x105 m ölçülerindedir. Saha kenarında aynı anda 18 futbolcunun oturabileceği ölçülerde 2 adet yedek kulübesi batı tribünün altında yer almaktadır.

Stadyumun mevcut durumuna bakıldığında kritik tasarım kararlarını oluşturan mimari niteliklerin uygulama aşamasında ve altı yıllık kullanım sürecinde gerçekleştirilemediği ve tasarımın tamamlanamadığı görülmektedir. Bu eksiklik yalnızca Bursaspor taraftarlarında değil, tüm kentte, hatta dünya genelinde Timsah Arena algısını olumsuz etkileyen bir durum olmuştur. Bu durumun yaşanmasının sebeplerinden biri yetkili kişilerin stadyumu bir an önce kullanıma açmak istemeleridir. Bir diğer neden ise çoğu projenin uygulama aşamasına tasarımcıların dâhil edilmemesiyle, tasarımda planlanan hedeflere uygulama sonrasında ulaşılamamasıdır. Bu süreçte farklı karar mercileri ve otoriteler etkin rol oynamaktadır. Türkiye'de yapı üretiminde uygulama sonrası süreçte gereken önem verilmemektedir. Yapının kullanılabilir olması yeterli görülmemekte; kullanım süreci, kalite, performans, verimlilik, sürdürülebilirlik ve memnuniyet gibi kavramlar Timsah Arena'da olduğu gibi geri plana atılabilmektedir.

2.2. Yöntem

Asıl amacı Bursa Timsah Arena Stadyumu'nda kullanıcı memnuniyetinin değerlendirilmesi olan çalışmada, çalışmada nitel ve nicel araştırma yöntemleri bir arada kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemleri kapsamında stadyum yapıları, kullanım sürecinde değerlendirme (KSD) çalışmaları ve kullanıcı memnuniyeti kavramlarına ilişkin detaylı literatür taraması yapılmıştır. Eş zamanlı olarak kuramsal araştırmaların yanı sıra, alan kapsamında günümüzde yıkılarak yerine millet bahçesi yapılan Cumhuriyet dönemine ait bir mimari yapı niteliğindeki kentin eski stadyumu olan Atatürk Stadyumu'nun kent ve kullanıcı belleğindeki yeri, yapım, kullanım, yıkım ve alanın yeniden tasarlanması süreçleri incelenmiş, kentin yeni stadyumu olan Timsah Arena'nın mimari nitelikleri, ulusal ve uluslararası yönetmeliklerde belirlenen başlıklar altında irdelenmiştir. Nitel araştırma kapsamında Timsah Arena Stadyumu'nda fotoğraflarla belgeleme yapılmış ve detaylı gözlemler gerçekleştirilmiştir. Stadyumun otopark, giriş-çıkış noktaları, büfe, tuvalet, tribünler ve sirkülasyon alanları gibi bölümleri fotoğraflarla belgelenerek, mevcut durum açıklanmıştır. Mevcut durumun gözlenmesine ilişkin olarak alan 2020 yılının şubat ayında Timsah Arena'da oynanan Eskişehirspor maçı stadyumda izlenerek deneyimlenmiş, kullanım sürecinde stadyumun kullanıcı davranışlarını etkileyen olumlu ve olumsuz yönleri gözlemlenmiştir. Yapılan gözlemler anket sonuçlarının değerlendirilmesi sonucunda elde edilen verileri destekleyerek, tartışmayı güçlendirmiştir.

Nicel araştırma kapsamında betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Bu bağlamda, 2015 yılından itibaren kente ve kullanıcıya hizmet etmekte olan stadyumu düzenli olarak kullanan aktif Bursaspor taraftarlarına kullanım sürecinde değerlendirme yönteminin araştırma tekniklerinden biri olan anket çalışması uygulanmıştır. Ölçek formunu oluşturan ilk bölümde Bursaspor taraftarlarının demografik bilgilerini, sosyal ve ekonomik profillerini belirleyen değişkenlerin yanı sıra taraftarların Bursa’da gerçekleştirilen futbol maçlarını ne kadar zamandır, ne sıklıkla ve hangi tribünde izlediklerini ölçen ifadeler yer verilmiştir. Bunların yanında yeni stadyum yapılmasının kullanıcıyı futbol maçlarını stadyumda izlemeye teşvik edip etmediği sorulmuştur. İkinci bölümde Atatürk Stadyumu ve Timsah Arena Stadyumu’nun mimari niteliklerine ilişkin belirlenen altı parametrenin (konum ve ulaşım, kullanım, seyir zevki ve atmosfer, dış mekan ve sosyal aktivite çeşitliliği, kent ile uyumu ve ilişkisi, taraftarın gözündeki ve gönlündeki yeri) her biri için hangi stadyumun kullanım açısından daha uygun olduğunun belirlenmesi istenmiştir. Bunun dışında stadyumun kent içindeki yerinin değiştirilerek yeniden tasarlanmasının kullanıcı üzerindeki etkisi ölçülmüştür. Üçüncü bölümde ise toplam yedi faktörden oluşan taraftar memnuniyet ölçeği geliştirilmiştir. Bu faktörler; konum/ulaşım/otopark, tasarım, planlama kararları, servis alanları, güvenlik, kent ilişkisi ve dış mekan kullanımı olarak ele alınmıştır.

Tesadüfi olmayan kolayda örnekleme yönteminin kullanıldığı çalışmada, anketlerin neredeyse tamamı online sistemde cevaplanmış, az sayıda stadyum kullanıcısı yüz yüze ankete katılmıştır. Online sistem üzerinden yapılan değerlendirmede anket soruları 2020 yılının Şubat ayında www.google.com.tr/forms/about/ sitesine yüklenmiştir. İlgili anket linki Bursaspor kulübü resmi derneklerinin yöneticileri aracılığı ile dernek üyelerine ve internet üzerinden çeşitli platformlarda kurulmuş taraftar gruplarına ulaştırılmıştır. Böylece stadyumun daimi kullanıcıları olan aktif Bursaspor taraftarlarının soruları yanıtladığı hedeflenmiştir. Örneklem hacminin belirlenmesinde, Serper ve Aytaç (2000) tarafından oluşturulmuş olan ana kütle büyüklükleri ve güvenilirlik seviyesine yönelik tablodan faydalanılarak örneklem hacminin en az 321 olması gerektiğine karar verilmiş, araştırma için toplanacak veri 321’in üzerine çıktıkça sonuçların güvenilirliğinin artacağından dolayı anket için ayrılan süre tamamlanana kadar sorular cevaplamaya açık bırakılmıştır. Bu sürenin sonunda 394 taraftar ankete katılmış olup, yaklaşık 40 anket yüz yüze uygulanmıştır. Anketlerin uygulanması sürecinde Türkiye’de henüz COVID-19 pandemisinin başlamamış olması, araştırmanın sağlıklı bir biçimde yürütülmesini sağlamıştır. Anket çalışmasından elde edilen veriler Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) 23.0 istatistik programı kullanılarak analiz edilmiştir. Alanda yapılan gözlemler, çekilen fotoğraflar ve elde edilen deneyimler ile birlikte istatistiksel olarak elde edilen veriler, nedensel ilişkilerin çözümlenmesiyle bulgular, tartışma ve sonuç kısmında değerlendirilmektedir.

3. Bulgular ve Tartışma

Bu bölümde 394 taraftara yapılan anket verilerinin analizinden elde edilen birtakım bulgulara yer verilmiştir. Taraftarların Timsah Arena Stadyumu’ndan duydukları memnuniyet düzeyleri, memnun olup olmama durumunu etkileyen faktörler, bu faktörlerin kullanıcının hangi profil özelliklerine göre değiştiği ve Atatürk Stadyumu ile karşılaştırılmalı olarak Timsah Arena’nın kullanıcı algısındaki yeri elde edilen bulgular

arasındadır. Söz konusu bulgular kullanıcı profili, Atatürk ve Timsah Arena stadyumuna ilişkin kullanıcı görüşleri, uygulama sonrasında kullanıcı davranışları, Timsah Arena'nın mimari nitelikleri ve analizlerin değerlendirilmesi aracılığıyla tartışılmıştır.

Araştırma verilerinin değerlendirilmesinde tanımlayıcı bulgular sayı, yüzde, ortalama ve standart sapma değerleri ile verilmiştir. Araştırma verilerinin normalliği Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testleri ile değerlendirilmiştir. Verilerinin karşılaştırma yapılacak gruplarındaki dağılımının normal olmamasından dolayı iki bağımsız grubun karşılaştırılmasında Mann Whitney U analizi, üç ve daha fazla grubun karşılaştırılmasında Kruskal Wallis H analizi kullanılmıştır. Kruskal Wallis H analizinde farklılığın hangi gruplar arasında olduğu Mann Whitney U analizi ile belirlenmiştir. Kategorik değişkenler arasındaki ilişkiler Ki-kare testi ile değerlendirilmiştir. Analizlerde istatistiksel olarak 0.05 değerinin alt değerleri anlamlı kabul edilmiştir.

3.1. Genel kullanıcı profili

Anket çalışmasına katılan Bursaspor taraftarlarının profilleri incelendiğinde araştırmanın büyük bir bölümünü oluşturan çoğunluğun 15 yıldan daha uzun süredir Bursa'da yaşamakta olduğu, karşılaşmaları izlemek için ayda bir ya da iki kez stadyuma gittiği ve futbol maçlarını en az 10 yıldır stadyumda izlemekte olduğu görülmüştür. Bu verilere göre, araştırma için kritik bir nokta olan stadyumun aktif ve düzenli kullanılmasının değerlendirilmesine ilişkin, alanı verimli kullanan “gerçek” kullanıcılara ulaşılabildiği anlaşılmaktadır.

3.2. Kullanıcı (taraftar) memnuniyetine ilişkin güvenilirlik ve faktör analizleri

Her ölçeğin araştırmak istediği konu çerçevesinde oluşturulmuş kendi yapısı vardır. Bu yapının geçerliliğinin test edilmesinde kullanılan çeşitli ölçüm araçları bulunmaktadır. Geçerliliğin sınanmasında en çok başvurulan yöntem ise faktör analizidir (Bacon ve ark. 1995). Literatürde kullanılan ölçekler ve çalışma alanında gerçekleştirilen deneyim ve gözlemlere göre hazırlanmış taraftar memnuniyet ölçeğini oluşturan ifadelerin yapı geçerliliğini ölçmek amacıyla açımlayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Açımlayıcı faktör analizi yapılmadan önce boyut içindeki maddelerin iç tutarlılığını sağlamak için olumsuz yargı içeren yedi ifade ters kodlanarak analizleri karşıt yönlü olarak yapılmıştır. İfadeler ters kodlandıktan sonra açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Faktör türetme tekniklerinden Temel Bileşen Analizi, döndürme tekniği olarak ise Varimax yöntemi uygulanmıştır. Yedi faktörün alt başlıklarını oluşturan elli dört ifadeden teker teker elemeler yapılarak analizler yenilenmiş ve ifade sayısı otuz dörde düşürülmüştür. Faktör analizi sonucunda elde edilen otuz dört maddeden oluşan yedi faktör toplam varyansın %65,079'unu açıklamakta olup, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği ölçütü 0,917 olarak bulunmuştur. Ölçekte yer alan ifadeler arasındaki iç tutarlılık ise güvenilirlik testi ile ölçülmüştür. En sık kullanılan içsel güvenilirlik indeksi olan Cronbach Alfa değeri 0,700'ün üzerinde olan ölçeklerin birbirleriyle tutarlı maddelere sahip olduğu, yani ele alınan ölçeğin güvenilir olduğu kabul edilmektedir (Bayram 2004). Bu kapsamda geliştirilen ölçeğin Cronbach Alfa değeri 0,917 olup, taraftar ölçeği güvenilir olarak kabul edilmektedir.

Madde	Faktör Yüğü
1. Faktör: Konum/Ulaşım/Otopark	
Timsah Arena Stadyumu'na ulaşım biçimi ve sürecinden memnunuz.	,782
Otoparkı çevre taşıt yollarına bağlayan araç giriş ve çıkış noktaları karşılaşma öncesi ve sonrası yoğunluğu karşılayabilecek kapasitededir.	,748
Stadyumun yakın çevresinde yeterli sayıda ve nitelikte hizmet yapısı (kafe, restoran, banka gibi) mevcuttur.	,701
Stadyumda otopark alanı sayıca yeterlidir.	,695
Stadyum kent dışı bağlantı noktalarıyla (otobüs terminali, havaalanı, otoban gibi) erişimin kolaylıkla sağlanabileceğı bir konuma sahiptir.	,682
Stadyuma ulaşımı kent içi toplu taşıma imkânları ile kolaylıkla sağlayabiliyorum.	,641
Stadyumun kent içindeki konum seçimi doğrudur.	,586
2. Faktör: Tasarım	
Stadyumun üst örtü seçimi başarılıdır.	,756
Stadyumda kullanılan yapı malzemelerinden memnunuz.	,668
Seyir zevki, ortam atmosferi ve karşılaşma sırasındaki seyirci katılımı değerlendirildiğinde stadyumun maç sırasındaki kullanımından memnunuz.	,578
Timsah Arena Stadyumu gelişmiş bir teknolojiye sahiptir.	,559
3. Faktör: Planlama Kararları	
Turnike, merdiven, koridor gibi alanlarda geçişler hızlı ve rahat sağlanmaktadır.	,712
Genel giriş ve çıkış alanları sayıca yeterlidir.	,663
Stadyumun seyirci kapasitesi yeterlidir.	,593
Stadyumda engelli seyircilere yönelik düzenlemeler yeterli sayıda ve niteliktedir.	,534
Stadyumda bulunan yol işaretleri ve yönlendirici levhalar sayı ve nitelik olarak yeterlidir.	,489
Gece maçlarında aydınlatmalar seyir kalitesi için uygundur.	,447
4. Faktör: Servis Alanları	
Sağlık/ilk yardım alanları yeterlidir.	,772
Sağlık/ilk yardım personeli niteliklidir.	,772
Stadyum alanında bilgi alacak personel sayısı ve bilgilendirme yeterlidir.	,601
5. Faktör: Güvenlik	
Stadyumun kadın ve çocuk taraftarlar için güvenli olduğunu düşünüyorum.	,767
Stadyumun erkek taraftarlar için güvenli olduğunu düşünüyorum.	,695
Servis mekanları (wc, büfe) ve dolaşım alanlarının erkek taraftarlar için güvenlidir.	,674
Servis mekanları (wc, büfe) ve dolaşım alanları kadın/çocuk taraftarlar için güvenlidir.	,671
Stadyum alanında aydınlatma elemanları güvenlik açısından yeterlidir.	,669
6. Faktör: Kent İlişkisi	
Timsah Arena Bursa için kentsel bir simge niteliğindedir.	,835
Stadyum mimarisi ile Bursa'ya estetik değer katmıştır.	,821
Stadyum kentin fiziksel, kültürel ve mekansal kimliğiyle örtüşebilmiştir.	,753
Timsah Arena Bursasporlu olmaya dair aidiyet duygusu oluşturmaktadır.	,607
7. Faktör: Dış Mekan Kullanımı	
Stadyum alanında jimnastik, satranç, basketbol gibi amatör aktivitelere yer vererek kentlinin bu alanı verimli kullanımının sağlanması gerektiğini düşünüyorum.	,840
Stadyuma Bursastore dışında günün birçok vaktinde canlılık ve hareketlilik sağlamak amaçlı alışveriş ve çarşı alanı eklenmesi gerektiğini düşünüyorum.	,827
Stadyumun sosyalleşme ve buluşmaya yönelik kafe, restoran ve sinema gibi kullanımlara ihtiyacı vardır.	,816
Stadyumda belirli bir alanın takıma ait müze olarak tasarlanmasını isterim.	,756
Timsah Arena Stadyumu'nun maç günleri dışında aktivite eksikliği nedeniyle haftanın çoğu günü kullanılmayan atıl bir yapı haline geldiğini düşünüyorum.	,657

Şekil 17. Faktör analizi sonuçları (Kara 2020)

Şekil 17'de bulunan faktör analizinden elde edilen verilere göre, yedinci faktör olan dış mekan kullanımı en yüksek faktör yüküne sahip olup, stadyumda kullanıcı memnuniyet düzeyini belirleyen en etkili faktör olarak bulunmuştur. Altıncı faktör olan kent ilişkisi ise ikinci en yüksek faktör yükünü bulundurmakta olup, memnuniyet düzeyini en çok etkileyen ikinci faktör olduğu görülmüştür. Bu sıralama birinci faktör olan konum/ulaşım/otopark, dördüncü faktör olan servis alanları, beşinci faktör olan güvenlik

ve ikinci faktör olan tasarım şeklinde azalarak ilerlemektedir. En düşük faktör yükü ise üçüncü faktör olan planlama kararlarıdır. Buna stadyumun planlama kararlarına ilişkin özellikleri kullanıcı memnuniyet düzeyini en az etkileyen faktör olarak bulunmuştur.

3.3. Yeni stadyum sonrası kullanıcı algısı

Yeni stadyumun farklı bir alanda tamamlanmasıyla birlikte 68 yıldır kulübe, takıma, taraftarlara ve kente hizmet eden Atatürk Stadyumu yıkılmıştır. Frekans ve Ki-kare analizleri sonucunda elde edilen bulgular bu durumun kullanıcı algısı üzerinde oldukça olumsuz etkiler oluşturduğu yönündedir (Şekil 18). Bu olumsuz etkiler Atatürk Stadyumu'nun Bursaspor'a şampiyonluk kazandıran stadyum olması, birçok milli maç ev sahipliği yapmış olması, uzun yıllardır çeşitli etkinliklere, şenliklere, milli bayram kutlamalarına sahne olması ve Cumhuriyet döneminden izler taşımasının kentsel bellekteki önemli yeri ile ilişkilidir.

Yaş		Olumsuz Etki		
		Evet	Hayır	Toplam
15-25 yaş	Sayı	90	41	131
	Yüzde	%68,7	%31,3	%100,0
26-35 yaş	Sayı	132	39	171
	Yüzde	%77,2	%22,8	%100,0
36-45 yaş	Sayı	56	14	70
	Yüzde	%80,0	%20,0	%100,0
46 yaş ve üzeri	Sayı	21	1	22
	Yüzde	%95,5	%4,5	%100,0

$X^2: 9,106; Sd:3; p: 0,028$

Şekil 18. Kullanıcı yaşı ve kullanıcı algısı ilişkisi (Kara 2020)

Bu kapsamda kullanıcı yaşı ve Bursa'da yaşanan süre arttıkça kullanıcı algısı üzerinde oluşan olumsuz etki de artmaktadır. Çok kısa süredir Bursa'da yaşayan ve Atatürk Stadyumu ile ilişki kurmamış kullanıcılar bu durumdan en az olumsuz etkilenen ya da hiç etkilenmeyen kullanıcılarıdır. Karşılaşmaları 10 yıldan daha uzun süredir stadyumda izleyen, her iki stadyumu da deneyimleme fırsatı olan ve eski stadyuma ilişkin en fazla hatıraya sahip taraftarlar ise en fazla olumsuz etkilenen kullanıcılar olmuştur. Dolayısıyla eski stadyumun yıkılarak yeni stadyumun yapılması bir yerde yaşanan süreyle ve sahip olunan hatıralarla ilişkili olan kentsel bellek, aidiyet, yerin ruhu, bütünleşme ve benimseme gibi kavramlara zarar vermiş ve yeni stadyuma ilişkin memnuniyet düzeyini azaltıcı yönde etkilemiştir.

3.4. Yeni stadyumun mimari niteliklerinin değerlendirilmesi

Geliştirilen memnuniyet ölçeğinde faktör analizi sonucunda belirlenen stadyumların konum/ulaşım/otopark, tasarım, planlama kararları, servis alanları, güvenlik, kent ilişkisi ve dış mekan kullanımına ait özelliklerinin tamamı stadyumlarda kullanıcı memnuniyet düzeyini etkileyen faktörler arasında bulunmuştur. Timsah Arena Stadyumu'ndaki memnuniyet düzeyini ortaya koymak amacıyla, memnuniyet ölçeğini oluşturan yedi faktörün her birine ait ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmıştır. Şekil 19'da yer alan tüm faktörler için ortalama değerler 1'den 5'e doğru gittikçe faktöre ilişkin memnuniyet düzeyi artmaktadır.

Faktörler	Madde Sayısı	Ort.	Std. Sapma
1.Faktör: Konum/Ulaşım/Otopark	7	2,2962	,94417
2.Faktör: Tasarım	4	3,0527	,98280
3.Faktör: Planlama Kararları	6	3,4767	,80417
4.Faktör: Servis Alanları	3	2,9298	,94094
5.Faktör: Güvenlik	5	3,2178	,92661
6.Faktör: Kent İlişkisi	4	3,0330	1,13435
7.Faktör: Dış Mekan Kullanımı	5	1,8249	,93204
Memnuniyet Ölçeği	34	2,8023	,61822

Şekil 19. Faktörlerin ortalama değerleri (Kara 2020)

Bu faktörler ilk olarak stadyumlarda kullanıcı memnuniyetine olan etki düzeylerinin sırasına göre düşükten yükseğe doğru aşağıda sıralanmıştır (Şekil 20). İkinci olarak ise Timsah Arena Stadyumu'nda kullanıcı memnuniyetinin en düşük olduğu faktörden en yüksek olduğu faktöre doğru sıralaması yer almaktadır (Şekil 21).

Planlama Kararları	Tasarım	Güvenlik	Servis Alanları	Konum/Ulaşım/Otopark	Kent İlişkisi	Dış Mekan Kullanımı
--------------------	---------	----------	-----------------	----------------------	---------------	---------------------

Şekil 20. Memnuniyet ölçeği faktörlerinin etki düzeyine göre artan sıralaması

Dış Mekan Kullanımı	Konum/Ulaşım/Otopark	Servis Alanları	Kent İlişkisi	Tasarım	Güvenlik	Planlama Kararları
---------------------	----------------------	-----------------	---------------	---------	----------	--------------------

Şekil 21. Timsah Arena Stadyumu'nda kullanıcı görüşlerine göre memnuniyet ölçeği faktörlerinin düşük memnuniyetten yüksek memnuniyet düzeyine doğru sıralanışı

Timsah Arena Stadyumu'nda Bursaspor taraftarlarının stadyuma ilişkin memnuniyet düzeylerini etkileyen en önemli faktör stadyumun dış mekan kullanımınıdır. Buna göre, taraftarlar iç ve dış kullanım alanı ile oldukça büyük olan stadyumun yalnızca futbol maçları için kullanılmaması gerektiği fikrindedirler. Stadyumlarda futbolun yanı sıra jimnastik, satranç, basketbol, voleybol, tenis gibi sporların amatör aktivitelerine yer verilmesi kullanıcıların ve kent halkının stadyumda daha fazla vakit geçirmelerini sağlayarak, stadyumları kent ile bütünleşmiş ve genel memnuniyet düzeyi yüksek bir yapı haline getirmektedir. Timsah Arena Stadyumu ve yakın çevresinde ise bölgeye hareketlilik katacak kullanımlar bulunmamaktadır. Dolayısıyla kullanıcılar karşılaşma öncesi ve sonrasında stadyum alanında birlikte vakit geçirebilecekleri ve ortak heyecanları paylaşabilecekleri alanlar bulamadıkları gibi yakın çevreden de bu ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Bu durum Timsah Arena Stadyumu'nda kullanıcı memnuniyetini düşüren en etkili faktör olmakla birlikte stadyuma ilişkin memnuniyetsizliğin en yüksek olduğu niteliktedir. Karşılaşmaların olmadığı zamanlarda, günün her saati alanda canlılık oluşturularak kentin yaşayan bir yapısına dönüştürülmesi kullanıcıların stadyumlardan beklentileri arasındadır. Bu kapsamda stadyumlara kafe, restoran, çarşı ve alışveriş alanlarının eklenmesi kullanıcı memnuniyetini yükseltmekte olup, Timsah Arena Stadyumu'nun buna benzer sosyal alanlarla desteklenmesi gerekmektedir. Ancak Atatürk Stadyumu ile karşılaştırıldığında, kentteki konumunun yürüyerek ulaşımı mümkün kılmaması ve bellekte oluşmamış yeri nedeniyle, önceki

stadyum kadar yaşantıyı zenginleştiren bir niteliğe kavuşması uzun zaman alacak gibi görünmektedir. İçinde bulunduğumuz COVID-19 sürecinin izleyicili karşılaşmaları olanaksız kılması da bu olumsuz durumu güçlendirmektedir.

Timsah Arena Stadyumu'nda Bursaspor taraftarlarının stadyuma ilişkin memnuniyet düzeyleri üzerinde en etkili ikinci faktör stadyumun kent ve kentli ile ilişkisidir. Buna göre stadyumun kentsel bir simge niteliğinde olması ve kente estetik bir değer katması kullanıcı algısında önemli bir yer tutmaktadır. Bu kapsamda kentin yeni stadyumu olan Timsah Arena'nın, 1992 yılında Bursaspor'un sembolü olarak belirlenen timsah formunda tasarlanması, stadyumun asıl kullanıcısı olan taraftarlar ile stadyum arasında bağ kurulmasını sağlamıştır. Kullanıcıların aidiyet ilişkisi kurdukları timsah ikonunu, Acemler bölgesi gibi kentin yoğun kullanıma sahip bir alanında kendilerinin ve oradan geçen Bursalı ya da farklı bir şehirli, Bursaspor'u ya da başka bir takımı destekleyen tüm bireyler tarafından görülmesi kullanıcılara gurur vererek onların memnuniyet düzeylerini yükseltmektedir. Timsah Arena, kentsel bir simge olarak kullanıcı algısında yer etmesine karşılık, tamamlanamayan peyzaj ve yol düzenlemeleri, kente entegre olamamış yapısı, kullanıma açılmamış sosyal alanları nedeni ile kentin fiziksel bütünlüğüyle ve kent yaşamıyla örtüşmemiştir. Bu durum kullanıcı memnuniyetini düşürmektedir.

Timsah Arena Stadyumu'nda Bursaspor taraftarlarının stadyuma ilişkin memnuniyet düzeylerini etkileyen en önemli üçüncü faktör stadyumun konum/ulaşım/otopark özellikleri olmakla birlikte bu özellikler, dış mekan kullanımından sonra Timsah Arena'da kullanıcı memnuniyet düzeyinin en düşük olduğu ikinci niteliklerdir. Timsah Arena Stadyumu'nun konum seçimi ve alandaki eksiklikler sebebiyle kullanıcı beklentilerini karşılayamaması ve ulaşım kolaylığı sağlayamaması, kullanıcıların genel memnuniyet düzeyleri üzerinde olumsuz yönde bir etki yaratmıştır. Özellikle Atatürk Stadyumu'nun Bursa Kültürpark ile ilişkisi, kentteki merkezi konumu, yürünebilirliği ve toplu taşımayı önemli oranda desteklemesi, memnuniyet düzeyindeki azalmayı tetiklemektedir.

Timsah Arena Stadyumu'nda Bursaspor taraftarlarının stadyuma ilişkin memnuniyet düzeyleri üzerinde en etkili dördüncü faktör stadyumun servis alanlarıdır. Stadyumdaki ilk yardım alanları, büfe, kantin, tuvalet sayısı, ürün çeşitliliği, hizmet kalitesi, personelin bilgisi, tecrübesi ve sayıca yeterliliği servis alanları faktörü ile ilgilidir. Bu kapsamda ilk yardım alanları kullanıcı beklentilerinde en önemli yere sahipken, bunu personel niteliği ve sayısı takip etmektedir. Timsah Arena Stadyumu'nda bu özellikler kullanıcıların beklenti ve ihtiyaçlarını karşılamamakta ve genel memnuniyet seviyesini düşürücü rol oynamaktadır.

Timsah Arena Stadyumu'nda Bursaspor taraftarlarının stadyuma ilişkin memnuniyet düzeyleri üzerinde beşinci sırada etkili olan faktör güvenlidir. Bunun yanı sıra Timsah Arena'da güvenlik, kullanıcıların memnuniyet düzeyinin en yüksek olduğu ikinci mimari niteliklerdir. Bu kapsamda, on binlerce insanı bir araya toplayan stadyumların özellikle kadın ve çocuklar için de güvenli bir ortam yaratacak şekilde tasarlanması güvenliğe ilişkin kullanıcı beklentisinin en yüksek olduğu boyuttur. Timsah Arena yeni ve modern bir stadyum olması ve uluslararası karşılaşmalara ev sahipliği yapması amaçlandığından dolayı FIFA, UEFA ve TFF yönetmeliklerinde belirlenmiş olan güvenlik talimatlarına da

uygun olarak yapılmıştır. Bu nedenle Timsah Arena Stadyumu'nun kullanıcıyı memnun eden güvenlik özellikleri, stadyumun genel memnuniyet düzeyini de yükseltmiştir.

Timsah Arena Stadyumu'nda Bursaspor taraftarlarının stadyuma ilişkin memnuniyet düzeyleri üzerinde altıncı sırada etkili olan faktör stadyumun tasarımıdır. Üst örtü seçimi, Timsah Arena Stadyumu'nun tasarım özelliklerine ilişkin kullanıcı memnuniyetini sağlayan en önemli unsurdur. Memnuniyet ölçeğinde yer alan stadyumun mimari niteliklerine ilişkin faktörler kullanıcıların memnuniyet düzeylerine göre sıralandığında, Timsah Arena'nın tasarım özellikleri baştan üçüncü sıradadır. Bu da stadyumun yönergeler ile uyumlu, günümüz teknolojisine sahip, yeni yapı malzemeleri ve yapım teknikleri ile üretilmiş, ikonik formuyla, giydirme cam cephesiyle ve yeşil-beyaz rengiyle dikkat çeken modern bir stadyum olması ile ilişkilidir.

Timsah Arena Stadyumu'nda Bursaspor taraftarlarının stadyuma ilişkin memnuniyet düzeyleri üzerinde en az etkili faktör stadyumun planlama kararları ile ilgili özellikleridir. 43 361 seyirci kapasiteli stadyumun proje aşamasında tüm seyircilerin stadyumdan 8 dakika içerisinde ayrılmasına olanak verecek şekilde 101 adet turnike ve 84 adet kapı planlanmıştır. Turnike, merdiven, koridor gibi alanlarda geçişlerin hızlı ve rahat sağlanması, genel giriş ve çıkış alanlarının sayıca yeterli olması ve stadyumun kapasitesi planlama kararları içerisinde kullanıcı memnuniyetini en çok etkileyen üç özellik olup, Timsah Arena bu çerçevede kullanıcı memnuniyetini sağlamaktadır. Diğer altı faktör ile karşılaştırıldığında, kullanıcılar en çok stadyumun planlama kararlarına ilişkin özelliklerinden memnuniyet duymaktadırlar.

Bu çerçevede, Bursaspor taraftarlarının stadyuma ilişkin memnuniyet düzeylerini etkileyen ilk 3 faktör dış mekan kullanımı, kent ve kentli ile ilişki, konum/ulaşım/otopark olarak ortaya çıkmış olup, bu faktörler stadyumların kent ile olan etkileşiminin memnuniyet üzerindeki önemli etkisini ortaya çıkarmaktadır. Elde edilen bulgulara dayanarak, stadyumun mekansal gereklilikleri, seyir sırasında ortaya çıkan atmosfer, mimari nitelikleri gibi tasarım ile ilişkili özelliklerinin öneminin vurgulanmasının yanı sıra, kent ile entegrasyonu sağlayan erişebilirlik, dış mekan kullanımı, kentli ile etkileşim gibi kararların kullanıcı memnuniyeti için gerekli olduğu belirtilmelidir. Bu kapsamda alana dair gereksinim ve beklentiler fiziksel ve sosyal analizler sonucunda belirlenmeli, bu mekanlar kent ile bütünleşmeyi destekleyecek biçimde üretilmelidir.

Yapılan çalışmada, stadyum yapılarında memnuniyetsizliğe neden olan unsurların yapının planlama ve tasarım özelliklerine yönelik değil, daha çok sosyal boyutu ve kent ilişkisiyle ilgili olduğu görülmüştür. Bu da stadyumun ana kullanıcı grubunu oluşturan taraftarların kalite, konfor ve performans gibi kavramlardan çok sosyal ve manevi ilişkilere önem vermelerinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla yapılacak stadyum tasarımlarının ulusal ve uluslararası yönergelere uygunluğu kadar aidiyet, bütünleşmek, güçlü bağlar kurmak gibi eylemlere olanak sağlayacak donatıların da tasarım ve uygulama süreçlerine eklenmesi kullanıcı memnuniyetinin sağlanması açısından önem arz etmektedir. Bu da taraftar davranışının kurgulanması ile mümkündür.

3.5. Kullanıcı özelliklerinin memnuniyet ölçeğini oluşturan faktörler ile ilişkisi

Çalışma kapsamında hedef kullanıcı grubu olan taraftarlar çeşitli özelliklere göre farklı gruplar içerisinde ele alınmıştır. İlk olarak kadın, erkek, genç ve yaşlı gibi demografik özelliklerine göre, ikinci olarak eğitim ve gelir durumu gibi sosyal ve ekonomik özelliklerine göre, son olarak da stadyumu kullanım derecelerine göre birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Bu gruplandırma sonucunda, Kruskal Wallis H ve Mann Whitney U analizleri sonucunda ulaşılan anlamlılık düzeylerine göre faktör analizinde elde edilen faktörlerin farklı kullanıcı gruplarının memnuniyet düzeyi üzerindeki etki oranının değiştiği ortaya konmuştur. Varılan bu ilişkiyi ortaya koyan tablo Şekil 22’de yer almaktadır.

Faktör	Cinsiyet	Yaş	Eğitim	Gelir	B.Y.S	K.Y.İ	N.S.İ
Konum/ulaşım/otopark	■	■		■	■	■	■
Tasarım	■	■			■	■	■
Planlama kararları			■				
Servis alanları	■	■	■	■	■	■	■
Güvenlik		■	■				
Kent ilişkisi	■	■	■	■		■	
Dış mekan kullanımı	■	■	■		■	■	■

***B.Y.S:** Kullanıcıların Bursa’da yaşadıkları süre, **K.Y.İ:** Kullanıcıların maçları kaç yıldır stadyumda izledikleri, **N.S.İ:** Kullanıcıların ne sıklıkla stadyumda maç izledikleri

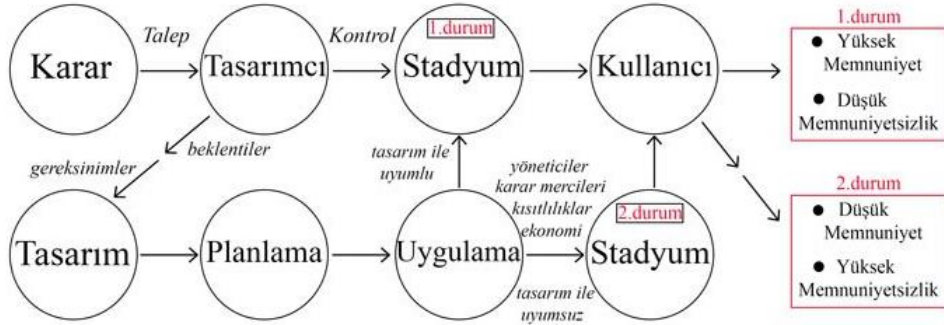
Şekil 22. Kullanıcı özellikleri ve faktör ilişkisi (Kara 2020)

Buna göre, memnuniyet düzeyi üzerinde en etkili kullanıcı özellikleri cinsiyet, yaş, eğitim ve karşılaşmaların stadyumda izlendiği süredir. Memnuniyet düzeyinin cinsiyete göre değişkenlik göstermesi erkeklerin kadınlara göre stadyumda daha fazla vakit geçirmeleriyle ve futbola daha çok ilgi duyup stadyuma ilişkin beklentilerinin daha yüksek olmasıyla açıklanabilmektedir. Yüksek yaş grubundaki taraftarlar için rahatlık, konfor ve kolaylık gibi özellikler ön plana çıkarken; genç yaş grubundaki taraftarların daha coşkulu, heyecanlı ve mücadeleci olması memnuniyet düzeyinin yaşa göre farklılık göstermesini, değişen öncelikler ile ilişkili olarak açıklar niteliktedir. Eğitim seviyesi azaldıkça kullanıcıların kendilerine sunulan olanakları kabul etmesi, takıma gösterdiği destek ve bağlılığının karşılığı olarak verilen hizmetin niteliğini, mekanın kalite ve performansına yönelik mimari özelliklerini sorgulamaması ise dikkat çekici bir durum olarak bulunmuştur. Bu durum memnuniyet düzeyinin eğitim seviyesine göre değişmesine neden olmaktadır. Gelir düzeyinin yükselmesi ile birlikte satın alınan bilet kategorisinin değişmesi ve beklentilerin artması memnuniyet düzeyinin düşmesine neden olabilmektedir. Yüksek gelir grubunda yer alan taraftarlar stadyumun konum, ulaşım, otopark ve servis alanları gibi özelliklerinden daha fazla konfor beklemektedir. Kullanıcının gelir durumunun yükselmesi memnuniyet düzeyini azaltıcı rol oynamaktadır. Uzun süredir Bursa’da yaşayan kullanıcı gruplarının memnuniyet düzeyleri en düşüktür. Bu durum kiralanabilir alanların beş yıldır kullanıma açılmamış olması nedeniyle maç günleri dışında kullanıcısız bir yapıya dönüşen stadyumun kentte uzun süredir yaşamakta olan halk tarafından kente değer katmayan verimsiz bir yapı olarak algılanmasını doğurmaktadır. Karşılaşmaları uzun yıllardır stadyumda izleyen kullanıcı grubu kentin ilk stadyumu olan Atatürk Stadyumu’nu en uzun süre deneyimlemiş olan taraftarlardır. Bu kullanıcı grubu eski ve yeni stadyumu kolaylıkla

karşılaştırabildiklerinden dolayı, memnuniyet düzeyleri daha kısa süreli izleyici olan kullanıcılardan farklılaşmaktadır.

4. Sonuç

Farklı ölçekleri ile buldukları kentlerde fiziksel boyutta yoğunluk yaratan stadyum yapıları, kent halkı ve özellikle stadyumun ev sahipliği yaptığı takımın taraftarları tarafından yüklenen anlamlarla çevresinde yer alan yapılardan daha farklı bir yere sahiptir. Diğer yandan kentlerin simge ve prestij yapıları olan stadyumlar referans noktası oluşturarak, “stadyumun orada, stadyuma doğru, stadyum durağında” gibi ifadelerle çevrenin tanımlanmasını ve tarif edilmesini sağlayan birer röper noktasıdır. Doğru kararlar alınmış ve iyi çözümlenmiş stadyumlar kenti besleyerek birçok yönden geliştirme potansiyeli taşımaktadırlar. Bu kapsamda kent ve kentli ile bağ kurarak, kent ritminde belirleyici rol oynamakta ve gelişim hızının da temsilcisi olmaktadır.



Şekil 23. Memnuniyet süreç şeması (Kara 2020)

Şekil 23'te yer alan memnuniyet süreç şemasında stadyum uygulamaları kapsamında ulaşılan sonuca yönelik iki durum yer almaktadır. İlk durumda, tasarımcı talep ve beklentiler doğrultusunda projeyi tamamladıktan sonra uygulama sürecinde de etkin rol almaya devam etmektedir. Tasarlanan proje ile uygulanan proje arasındaki koordinasyonu sağlamakta ve yapıyı planlama sürecinde belirlenen hedeflere ulaştırmaktadır. Bu doğrultuda tamamlanan yapı kullanım sürecinde kullanıcı ile etkileşime girerek, kullanıcı üzerinde yüksek memnuniyet ve düşük memnuniyetsizlik algısı oluşturmaktadır. Tasarımcının uygulama sürecine dâhil edilmediği ikinci durumda ise, sürece çeşitli kısıtlamalar, ihmaller ve karar mekanizmasını etkileyen farklı aktörler sonucunda alınan yanlış kararlar eklenmektedir. Böylece tasarım aşamasında yapının kent ve kullanıcı ile uyumunu en üst düzeye çıkartacak şekilde belirlenen hedefler tam anlamıyla uygulamaya geçirilmeden yapı kullanıma açılmaktadır. Bunun sonucunda yapılan tasarım ile uyumsuz, kente değer katmayan ve kullanıcı beklentilerini karşılamayan bir yapı ortaya çıkarak, kullanım sürecinde düşük memnuniyet ve yüksek memnuniyetsizlik algısı oluşturmaktadır.

Timsah Arena Stadyumu irdelendiğinde ikinci durumun söz konusu olduğu belirtilebilir. Tasarlanan stadyum uygulama sürecinde değişime uğrayarak, tasarlanan ile örtüşmeyen bir uygulamayı beraberinde getirmiştir. Tasarımcı bir noktadan sonra sürece dâhil olamamış, stadyumun bir an önce kullanıma açılması için alanı yaşatacak sosyal ve ticari alanların kullanıma açılması gibi birçok uygulama ertelenerek kullanım sürecinde tamamlanmak üzere bırakılmıştır. Böylece kent yaşamına adapte olamayan ve futbol

karşılaşmaları yapılsa bile 10 yıldır tamamlanamayan bir stadyum ortaya çıkmıştır. Takımın kimliğini yansıtan ikonik tasarımın en dikkat çekici kısmını oluşturan timsahın ağız bölümünün de bitmemesi ve stadyumun tam anlamıyla timsah görünümüne kavuşamaması; Ankara, İstanbul ve İzmir yollarına bağlanan ve oldukça yoğun bir transfer noktası oluşturan Acemler’de kötü bir görüntü sergilemektedir. Ayrıca bu durum timsah sembolü ile özdeşleşmiş Bursaspor taraftarlarının davranış ve söylemleri üzerinde de olumsuz etkiler oluşturmaktadır. Bu kapsamda stadyumun kente dâhil olabilmesi için tasarım sürecinde ortaya konan kararlar doğrultusunda en kısa zamanda tamamlanması gerekmektedir. Böylelikle kentsel bellek ve aidiyet algısı bakımından yetersiz olan durum, zaman içerisinde yeni etkileşimler ortaya çıkararak, kullanıcı ve kent ile entegre olma potansiyeline sahip olacaktır.

Timsah Arena Stadyumu örneği üzerinden Bursaspor taraftarları ile yapılan anket çalışmasından yola çıkılarak, kullanıcıların stadyum yapılarına ilişkin memnuniyet düzeylerini etkileyen faktörler önem sırasına göre; dış mekan kullanımı, kent ilişkisi, konum/ulaşım/otopark özellikleri, servis alanları, güvenlik, tasarım ve planlama kararları şeklinde bulunmuştur. Buna göre taraftarları stadyumlarda en çok memnun eden durum maç öncesi ve maç sonrası vakit geçirebilecekleri, sosyalleşme alanların olması olup, Timsah Arena bölgesi bu nitelikten yoksundur. Atatürk Stadyumu’na ilişkin, alanın canlılığına ve sosyal olanaklarına ilişkin güçlü kentsel bellek, yeni yapılan stadyumda bu yoksunluk algısını artırmaktadır. Elde edilen sonuçlara dayanarak salt fiziksel çevrenin standartları yakalamasının yeterli olmadığı, kullanım ve kullanıcıyı destekleyecek olan sosyal bütünleşmenin sağlanması adına gerekli mekânsal altyapı ve yönetsel organizasyonun sağlanmasının önemi vurgulanmalıdır. Gelecekte yapılması planlanan stadyumların tasarım ve uygulama aşamalarının birbiri ile entegre olması sağlanmalı ve bu süreç iyi yönetilmelidir.

Finansal Destek

“Timsah Arena/Bursa Büyükşehir Belediye Stadyumu’na Planlama Kararları ve Kullanıcı Memnuniyeti Çerçevesinden Bir Bakış” başlıklı çalışmanın hazırlanmasında herhangi bir kurum ya da kişiden finansal destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması

Yazarlar, bilinen herhangi bir çıkar çatışması veya herhangi bir kurum/kuruluş ya da kişi ile ortak çıkar bulunmadığını onaylamaktadırlar.

Yazar Katkısı

Tüm yazarlar çalışmanın her aşamasına eşit katkı sağlamışlardır.

5. Kaynaklar / References

Aksu, A. 2011. Spor Sosyal Ortamı Olarak Stadyumlar. *Mimarlık Dergisi*, 48(360): 44-49.

Altan, M., Engin, O. 2004. Bir Seyahat İşletmesinde Müşteri Memnuniyetinin Ölçülmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2004(11): 585-598.

Anonim, 2008. Maracana Stadium. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Maracana_stadium,_brazil_-_panoramio.jpg - (Erişim tarihi: 18.04.2020).

Anonim, 2010a. Gemlik'e Timsah Heykeli. https://www.teksas.org/haber_oku.asp?haber=6916 - (Erişim tarihi: 26.07.2020).

Anonim, 2010b. Sınırlar Ötesi Timsah Yürüyüşü. <http://surfacedereparation.blogspot.com/2010/05/snrlar-otesi-timsah-yuruyusu.html> - (Erişim tarihi: 26.07.2020).

Anonim, 2014a. Top 10 Oldest Football Stadium in the World. <https://footballstopten.com/top-10-oldest-football-stadiums-in-the-world/10/?lang=it> - (Erişim tarihi: 21.04.2020).

Anonim, 2014b. Türkiye Futbol Federasyonu Stadyum ve Güvenlik Komitesi Talimatı, Ankara.

Anonim, 2015. Dodger Stadium. https://en.wikipedia.org/wiki/Dodger_Stadium - (Erişim tarihi: 21.04.2020).

Anonim, 2016a. 100 Teams in 100 Days: The Great Ohio Stadium Opens, but the Buckeyes Disappointed in 1922. <https://www.chatsports.com/ohio-state-buckeyes/a/source/100-teams-in-100-days-the-great-ohio-stadium-opens-but-the-buckeyes-disappointed-in-1922-12520906> - (Erişim tarihi: 18.04.2020).

Anonim, 2016b. Sandygate Road Stadyumu. http://stadiumdb.com/stadiums/eng/sandygate_road - (Erişim tarihi: 23.04.2020).

Anonim, 2017. Santiago Bernabeu Stadyumu. <https://3dkonut.com/santiago-bernabeu-stadyumu/resim-galerisi> - (Erişim tarihi: 18.04.2020).

Anonim, 2018a. Timsah Arena Stadyumu. <https://www.cnnturk.com/spor/futbol/bursasporun-stadi-ispanyollari-saskina-cevirdi?page=1> - (Erişim tarihi: 25.07.2020).

Anonim, 2018b. Rome Olympic Stadium. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rome,_Olympic_Stadium,_1950s.jpg - (Erişim tarihi: 08.03.2020).

Anonim, 2018c. Rome Olympic Stadium. <https://www.timeout.com/rome/things-to-do/stadio-olimpico> - (Erişim tarihi: 08.03.2020).

Anonim, 2019r. Timsah Arena Stadyumu. <https://stadyumlar.net/bursa-buyuksehir-belediye-stadyumu/> – (Erişim tarihi: 25.07.2020).

Anonim, 2020. Allianz Arena. https://en.wikipedia.org/wiki/Allianz_Arena - (Erişim tarihi: 12.04.2020).

Arısoy, E. 2006. İnönü Stadyumu'nun Öyküsü. *Mimar.ist Dergisi*, 6(22).

Baker, J. 1986. The Role of The Environment In Marketing Services: The Consumer Perspective. *The Services Challenge: Integrating for Competitive Advantage Chicago*, 79-84 pp.

Barutçular, T. 2018. 2000'li Yıllarda Üst Gelir Grubu Konutlarında Kullanıcı Memnuniyeti: Ataköy Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Kültür Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.

Bulgurcuoğlu, A. N. 2014. Stadyum Pazarlaması ve Stadyumlarda Müşteri Memnuniyeti. *Doktora Tezi*, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, İstanbul.

Canter, D., Rees, K. 1982. A Multivariate Model of Housing Satisfaction. *International Review of Applied Psychology*, 31(1982): 185-208.

Çiftçi, Ç. 1999. Türkiye'de Büyük Şehirler Statüsündeki Bazı Kentlerde Sosyal Donatım Alanlarının Durumu, Planlama İlişkisi. *Doktora Tezi*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, İstanbul.

Dever, A. 2015. Spor Sosyolojisi. Siyasal Yayınevi, Ankara, 216 s.

Enüstün, E. 2009. Memnuniyetin Psikolojisi. <http://arsiv.ntv.com.tr/news/136067.asp#BODY> – (Erişim tarihi: 10.06.2020).

Golvin, J.C. 1989. Grecia. <https://jeanclaudegolvin.com/es/project/grecia/> - (Erişim tarihi: 26.11.2019).

Hunt, K.A., Bristol, T., Bashaw, R.E. 1999. A Conceptual Approach to Classifying Sports Fans. *Journal of Services Marketing*, 13(6): 439-452.

Hür, A. 1994. Fenerbahçe Stadı. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi Cilt III. Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 287 s.

John, G., Sheard R., Vickery B. 2007. Stadia: A Design and Development Guide. Elsevier Architectural Press, Almanya, 306 pp.

Kara, S. 2020. Planlama Kararları ve Kullanıcı Memnuniyeti Açısından Timsah Arena/Bursa Büyükşehir Belediye Stadyumu'nun Değerlendirilmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, BUÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Bina Bilgisi Anabilim Dalı, Bursa.

Kemankaş, İ. K. 2010. Osmanlı'dan Günümüze Bursa'da Spor. Bursa Kültür A.Ş., Bursa, 315 p.

Kırmızı, Z., Tunalı Çalışkan F. 2012. İstanbul Ulaşım Zaman Dizini. Cinius Yayınları, İstanbul, 277 s.

Koçer, M. 2012. Futbol Derneklerine Üye Olan Taraftarların Şiddet ve Holiganizm Eğilimlerinin Belirlenmesi: Kayseri Örneği. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32(1): 111-135.

Koryürek, C.E. 1995. Eski Olimpiyadlar – Modern Olimpiyad Oyunları – Olimpiyadlar’da Türkler. Arçelik, İstanbul, 135 s.

Kuper, S. 1996. Futbol Asla Sadece Futbol Değildir. İthaki Yayınları, İstanbul, 416 s.

Lackney, J. A. 2001. The State of Post Occupancy Evaluation in the Practice of Educational Design. Environmental Design Research Association, Scotland, 32 pp.

Leeuwen, V. L., Quick, S., Daniel, K. 2002. The Sport Spectator Satisfaction Model: A Conceptual Framework For Understanding The Satisfaction of Spectators. *Sport Management Review*, 5(2): 99-128.

Marans, R.N., Cooper, M. 2000. Measuring the Quality of Community Life: A Program for Longitudinal and Comparative International Research. Paper Presented to the Second International Conference on Quality of Life in Cities, Singapore.

Mittal, V., Kumar, P. 1993. Attribute-Level Performance, Satisfaction, and Behavioral Intentions Overtime: A Consumption System Approach. *Journal of Marketing*, 63:88-102.

Or, E. M. 2008. Spor Kulüplerinde Taraftar Memnuniyeti: Üç Büyük Spor Kulübüne İlişkin Bir Araştırma. *Yüksek Lisans Tezi*, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yönetimi ve Organizasyon Anabilim Dalı, İstanbul.

Özdizbay, A. 2019. Yunan Roma Mimarisi ve Sanatı. İstanbul Üniversitesi, Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, Ders Notları. https://auzefalmsstorage.blob.core.windows.net/auzefcontent/ders/yunan_roma_mimarisi_ve_sanati/11/index.html#konu-3 - (Erişim tarihi: 19.03.2020).

Paramio, J. L., Buraimo, B. Campos, C. 2008. From Modern To Postmodern: The Development of Football Stadia in Europe. *Sport in Society*, 11(5), 517–534.

Peters, D. 2015. Melbourne Kriket Stadyumu. <https://www.dailymail.co.uk/news/article-3452022/Melbourne-Cricket-Ground-wants-introduce-giant-173-metre-ZIPLINE-ride-middle-field.html> - (Erişim tarihi: 20.04.2020).

Preiser, W. F. E., Rabinowitz, H. Z., White, E. T. 1988. Post Occupancy Evaluation. Van Nostrand Reinhold Publisher, New York, 198 pp.

Rasimov, H. 2020. Timsah Arena. http://wowturkey.com/t.php?p=/tr828/Hakan_Rasimov_Timsa_Arena_Cevre.jpg - (Erişim tarihi: 25.07.2020).

Rasmussen, C. 2014. Namea Stadium. <http://holylandphotos.org/browse.asp?s=1,4,11,28,130,129&img=GSPLNE04> – (Erişim tarihi:05.02.2020).

Real, M. R., Mechikoff, R. A. 1992. Deep Fan: Mythic Identification, Technology, and Advertising in Spectator Sports. *Sociology of Sport Journal*, 9(4): 323–339.

Ringas, D., Christopoulou, E., Stefanidakis, M. 2011. Urban Memory in Space and Time. Handbook of Research on Technologies and Cultural Heritage. Information Science Reference, New York, 326 pp.

Romano, D. G. 1993. Athletics and Mathematics in Archaic Corinth: The Origins of the Greek Stadion. Memories of the American Philosophical Society, Philadelphia, 206 p.

Russell, N. 2006. Colective Memory before and after Halbwachs. *The French Review* 79, No. 4, U.S.A., 792-804.

Saltuk, S. 1995. Antik Stadyumlar. İnkılap Kitabevi, İstanbul, 184 s.

Sarstedt, M., Schwaiger, M., Ringle, C., & Gudergan, S. 2009. Satisfaction With Services: An Impact-Performance Analysis For Soccer-Fan Satisfaction Judgments. Proceedings of the Australian and New Zealand Marketing Academy Conference, 1-8 pp.

Selo, K. 2019. Stadyumlarda Mimari Esneklik. *Yüksek Lisans Tezi*, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.

Singh, P., Lamba, P.S. 2019. Influence of Crowdsourcing, Popularity and Previous Year Statistics in Market Value Estimation of Football Players. *Journal of Discrete Mathematical Sciences and Cryptography*, 22(2): 113-126.

Sözüneri, H. 2015. Bir Şehir Bir Stat Özel Sunumu. Bursa 2. İnşaat Zirvesi, Bursa.

Teague, L. 2015. Stadium Story: An Icon In Europe. Nevex Press, London, 49 pp.

Tunca, A., Yıldız, F. N. 2018. Ustasından Mimarlık: Hasan Sözüneri. *Avlu Dergisi*, (1): 12-19

Ünlü, T. S. 2017. Kent Kimliğinin Oluşumunda Kentsel Bellek ve Kentsel Mekan İlişkisi: Mersin Örneği. *Planlama Dergisi*, (27):1 75-96.

Yeşilkavak, H. 2017. Bursaspor'un Timsah Sembolü 25 Yaşında. <https://www.fanatik.com.tr/bursaspor-un-timsah-sembolu-25-yasinda-1309766> - (Erişim tarihi: 25.07.2020).

Wann, D. L., Dolan, T. J., McGeorge, K. K., Allison, J. A. 1994. Relationships Between Spectator Identification and Spectators' Perceptions of Influence, Spectators' Emotions, and Competition Outcome. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 16: 347-364.

Wycherley, R.E. 1993. Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 232 s.